

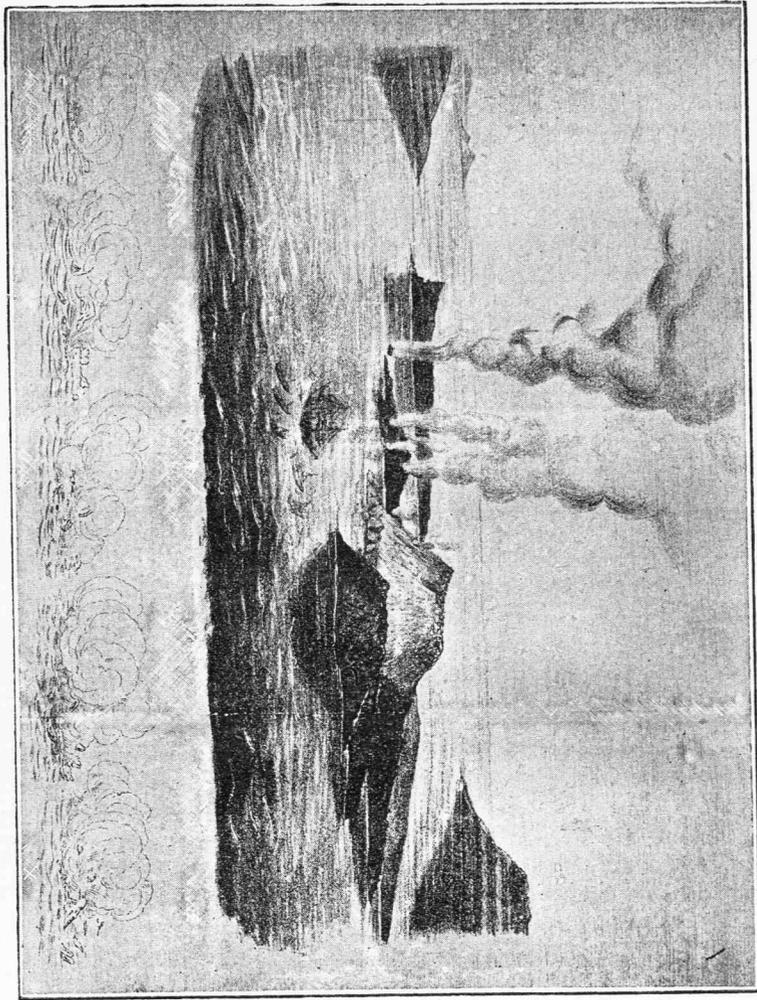
Η ΕΚΡΗΞΙΣ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΘΗΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1866

ΑΡΗΛΘΟΝ 32 ἔτη καὶ τὰ ἐν ταῖς ἀκολού-
θοις σειραῖς ἐκτιθέμενα γεγονότα θὰ ἐνεταφιά-
ζοντο ἐν λήθῃ, ἐὰν δὲν ἔφερον εἰς φῶς αὐτὰ ἡ
ἐπιμονὴ τοῦ κ. Ἀρσένῃ, ἐπιθυμοῦντος νὰ δη-
μοσιεύσῃ ἐν τῇ ὥραιᾳ του καὶ περισπουδᾶστω
«Ποικίλη Στοᾶ» ἄρθρον τι ἡ ἐπεισόδιον ἐκ τοῦ
βίου μου, διὰ τῆς χειρὸς μου γεγραμμένον.
Ἀποδίδω αὐτὰς ἐν μεταφράσει, ὡς ἐδημοσιεύ-
θησαν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Ἀκαδημίας τῶν
Ἐπιστήμων τῆς Βιέννης τοῦ ἔτους 1866.

Σχεδὸν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὑπὸ τῶν νήσων
τῆς Σαντορίνης, Θήρας, Θηρασίας καὶ Ἀσπρο-
νήσου σχηματιζομένου κύκλου, ὑψοῦνται τρία
ἔρημα καὶ ἐκ πελωρίων μελάνων βράχων συν-
στάμενα ἠφαιστειογενῆ νησίδρια, ἡ Μικρὰ
Καυμένη, ἡ Νέα Καυμένη καὶ ἡ Παλαιὰ Καυμένη, ὧν μόνον τὸ δεύ-
τερον κατοικεῖται ὑπὸ εὐαρίθμων ἰδιοκτητῶν τῶν μικρῶν ἐπὶ τῆς πα-
ραλίας καλυβῶν καὶ συγγάζεται ἐνεκα τῆς θειούχου καὶ σιδηρούχου
θερμῆς πηγῆς κατὰ τὸ θέρος ὑπὸ κατοίκων τῆς Θήρας, τῆς Ἴου καὶ

των περίξ νήσων. Ἡ Νέα Καϋμένη δὲν ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἔτους 1707, τότε ὁμως, ἐπελθούσης σφοδρᾶς ὑποθαλασσίου ἐκρήξεως τοῦ ἠφαιστείου, ἧς ὁ βικιότερος παροξυσμὸς συνέβη κατὰ τὰς χρονολογικὰς παραδόσεις τῆ 27^{ης} Μαΐου 1708, ἐξήρθη ἐν εἶδει: λόφου κωνικοῦ ἐν μέσῳ φουερῶν

ΕΙΚΩΝ Α'

φαινομένων σεισμικῶν καὶ ἠφαιστειακῶν, ἐπὶ πενταετίαν ὅλην μέχρι τοῦ 1712 συνταραζάντων τὸν εἰρηρικὸν κόλπον τῆς Σαντορίνης. Ἡ νῆσος αὕτη ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλει ἀπρόσιτος ὡς ἐκ τῆς μετὰ τὴν ἐκρηξιν ἀκολουθησάσης θερμότητος τοῦ τε πυριφλεγῶς ἐδάφους καὶ τῆς θαλάσσης.

Ἐκτοτε δὲ ἡ Νέα Καϋμένη μέχρι τέλους Ἰανουαρίου 1866 διετέλει ἐν ἡρεμίᾳ, σποραδικῶς δὲ ἤρξατο πενιχρά τις βλάβησις ἀναφαινομένη, ποικίλλουσα διὰ χλόης ἀπροσδοκῆτου τοὺς μέλανας καὶ ὡς ὑπὸ Γιγάντων εἰς ἀκανόνιστον χάος ἐρριμένους βράχους.

Ὁ κῶνος τῆς ἐξάρσεως, ὃν καταμετρήσας εἶρον ὕψους 103 μέτρων, εἶναι ὁρατὸς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς πόλεως Θήρας (Φηρῶν). Εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας διακρίνονται (*Α') αἱ μικραὶ θολωταὶ καλύβαι, τὰ μπάνια τῶν Θηραίων. Ἐν τινὶ δ' ὄρμῳ τῆς παραλίας ταύτης, ὅστις μέχρι σήμερον καλεῖται τοῦ Βουλκάνου, εἶχε σχηματισθῆ, ὡς τελευταῖον λείψανον τῆς ἡφαιστειακῆς δράσεως, θερμὴ τις πηγὴ, ἀρκετὰ ἄφθονος, ἐκχυνομένη εἰς τὴν θάλασσαν, ἣν ἰδίως ἐσύχναζον οἱ τῶν λουτρῶν θαμῶνες. Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης, ὅπερ εἶχον ἀναλύσει κατὰ τὸ 1864, εἰδείκνυε θερμοκρασίαν 25°, εἰ καὶ ἱστορεῖτο ὅτι πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐτῶν ἦτο πολλῶν θερμοτέρα, περιεῖχε δ' ἐκτὸς μεγάλης ἀναλογίας σιδήρου καὶ ὑδροθείου, ἀσυνήθη ποσότητα ἐλευθέρου θεικοῦ ὀξέος, ἐνίοτε δέ, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε, καὶ θειῶδες ὄξύ. Ὁ ἐν λόγῳ ὄρμος, ὃν ἡ τοῦ 1866 ἔκρηξις ἐξήφρανε, καταχώσασα αὐτὸν διὰ βράχων λάθας, δὲν εἶχεν εὐρείας διαστάσεις, ἀρκούσας ὅμως ὅπως φιλοξενήσῃ ἀνέτως δύο τοῦλάχιστον ὀπωσοῦν μεγάλα σκάφη, ἅτινα, οὐχὶ ἵνα ἀγκυροβολήσωσι, τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ὄντος ἀκαταλλήλου πρὸς τοῦτο, ἐπεσκέπτοντο αὐτόν, ἀλλ' ὅπως μετ' ὀλιγόωρον διαμονὴν καθαρῶσι καὶ καταστήσωσι μεταλλικῶς στιλπνὰ τὰ χάλκινα αὐτῶν ὕφαλα. Καὶ πολλὰ πολεμικὰ πλοῖα προσήρχοντο εἰς τὸν ὄρμίσκον τοῦτον, ἐνθα ἡ τῶν ὑδάτων ὄξύτης ἐκαθάριζεν ἀνεξόδως καὶ τελείως τὰ μεταλλικά ὕφαλα αὐτῶν.

Ἀκριβῶς ἐν τῷ ὄρμῳ τούτῳ τοῦ Βουλκάνου μετὰ παύλαν 158 ὄλων ἐτῶν ἤρξαντο πάλιν ἀναφαινομένα τὰ ἐπὶ τοσοῦτον σιγήσαντα ἡφαιστειακὰ φαινόμενα. Τῇ 18|30 Ἰανουαρίου 1866 οἱ κάτοικοι τῆς Νέας Καϋμένης ἐκπληκτοὶ παρετήρησαν, ὅτι ἐν πολλοῖς σημείοις τοῦ ὄρμου ἡ θερμοκρασία τοῦ θαλασσίου ὕδατος σπουδαίως ηὔξηθη καὶ ὅτι τὸ ὕδωρ ἐν αὐτῷ πολλαχῶς περιδινεῖτο, ὡσεὶ ὑπὸ ἀναβλυζουσῶν πηγῶν σαλευόμενον. Περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνέβηρον ἐκ τοῦ ὕδατος ἐλαφρὸν νέφος ἀτμοῦ, τὴν δὲ ἐπακολουθήσασαν νύκτα αἱ δῖναι ἀνεκόμεζον καὶ παμπληθεῖς πομφόλυγας ἀερίων κατ' ἀρχὰς μὲν ἐλαφρῶς

*Α') Ἰδε Εἰκόνα Α' (σελ. 178), ἐνθα ἐπὶ τοῦ Μπάγκου ἀγκυροβολοῦσι τὰ πλοῖα, ἡ πρώτη κωνικὴ νῆσος εἶναι ἡ Μικρὰ Καϋμένη, ἡ μεσαία μὲ τὸν ὑψηλὸν κῶνον τοῦ 1707 ἡ Νέα Καϋμένη καὶ πρὸς Μ αὐτῆς ὁ «Βουλκάνος ἡ Γεώργιος Α'» καὶ ἡ ἀναδυομένη νῆσος Ἀφρόεσσα, ἡ δὲ τελευταία ἡ Παλαιὰ Καϋμένη. Ἐνθεν δὲ καὶ ἐνθεν φαίνονται ἀριστερὰ μὲν ἡ Ἀσπρόνησος, δεξιὰ δὲ ἡ Θηρασία.

—Ἐν εἰκόνι Β' παρίστανται μόνον ἡ Μικρὰ Καϋμένη καὶ ἡ Νέα Καϋμένη μετὰ τῶν νεοπλασμάτων.

δυσόσμων, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἀφόρητον δυσωδίαν ὡς ἀπὸ οὐρίων ὠῶν (ὕδροθειού) διαχεόντων, ἥτις τὴν ἐπομένην ἡμέραν κατέστη τοσοῦτον δριμεῖα καὶ ἀφόρητος, ὥστε ἡ διαμονὴ ἐν τῷ ὄρμῳ ἦτο ἀδύνατος. Τὴν δ' ἐπομένην ἡμέραν ἐπληθύνθη ὁ ἀναθρώσκων ἀτμός, ὅστις καὶ μακρόθεν ἠκούετο σίζων ἐξακοντιζόμενος· περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν συνεδιάσθη μετὰ τοῦ ἀεὶ ὀξυτέρου συριγμοῦ καὶ ὑπόκωφος βῆθ' ὡς ἀπὸ ὑπογεῖου βροντῆς. Συγχρόνως δὲ ἤρξατο κατ' ἀρχὰς ἐλαφρῶς, κατόπιν δὲ συνεχῶς καὶ ἀεὶ σφοδρότερον σειόμενον καὶ βαθμηδὸν ταπεινούμενον τὸ ἔδαφος τῆς παραλίας, τοῦθ' ὅπερ οἱ αὐτόπται κάτοικοι ἀπέδιδον εἰς ἐξόγκωσιν καὶ ἐπιδρομὴν τῆς θαλάσσης. Ταχέως ὁμως διεσπάρησαν τὰ κρηπιδώματα τῆς παραλίας καὶ αὐτοὶ οἱ τοῖχοι τῶν οἰκημάτων, ἐπιτεινομένων δὲ πάντων τῶν φαινομένων τούτων εἰς τὸ ἔπακρον, οἱ κάτοικοι, μόλις προφθάσαντες νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἐπὶ λέμβων τὴν κινήτην αὐτῶν ἰδιοκτησίαν, κατέφυγον εἰς τὴν ἀπὸ τῆς Νέας Καϋμένης 3100 μέτρα ἀπέχουσαν πρωτεύουσαν Θῆραν.

Τὴν 1 Φεβρουαρίου (v) ἡ ἔντασις τῶν φαινομένων τούτων ἐδείκνυν ἀύξησιν ἀπειλητικὴν, περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὤφθη τὸ πρῶτον ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑδάτων τοῦ ὄρμου καὶ ὑπὸ σίζοντος λευκοῦ ἀτμοῦ πανταχόθεν περιστοιχιζόμενος μέλας βράχος, γωνιώδης καὶ ἀκανόνιστος τὸ σχῆμα, ἀναδυόμενος ἐκ τῶν κυμάτων. Ὁ βράχος οὗτος ὀρθοκλμοφανὲς ἐμεγεθύνετο· τὴν δ' ἐπιούσαν, ὅταν ὁ ἄνεμος ἐξετόπιζε πρὸς ὄραν τὸν πυκνὸν περιβάλλοντα ἀτμόν, διεκρίνετο εἰς τὴν θέσιν τοῦ βράχου νησιδριον στρογγύλον, ἐξ οὗ ἐν ὄρῳ νυκτὸς ἀνεδίδετο λάμψις βαθέως ἐρυθρά, μαγευτικῶς φωτίζουσα τὴν στήλην τοῦ λευκοῦ ἀτμοῦ. Ἡ νέα νῆσος τοσοῦτον ταχέως ἐμεγεθύνετο, ὥστε τὴν 6 Φεβρουαρίου εἶχεν ὕψος 26 μέτρων, περιφέρειαν δὲ 60 μέτρων.

Ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔλαβε γνῶσιν τῶν γεγονότων τούτων ἀπέστειλεν ἐπιστημονικὴν ἐπιτροπὴν ἐκ τοῦ Ἰουλίου Σμίτ, διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, Ἡρακλέους Μητσοπούλου, καθηγητοῦ τῆς Γεωλογίας καὶ τῆς φυσικῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, Παναγιώτου Βουγιούκα, ὀρυκτολόγου τοῦ ὑπουργείου τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐμποῦ, ὕψηγητοῦ τότε ὄντος, διὰ τῆς ἀτμομημιολίας «Ἀφροέσεως» μετὰ σκηνῶν καὶ προχείρων βοηθημάτων. Τῆς «Ἀφροέσεως» ἐπιτοάρχης· ὁ πλωτάρχης Χατζηκυριάκος, συνώδευε δ' αὐτῷ ὁ διακεκριμένος πλοίαρχος τοῦ βασιλικοῦ ναυτικοῦ Λεωνίδας Παλάσκας.

Καταπλέοντες τὴν 11 Φεβρουαρίου, ἡμέραν Κυριακὴν, ἐβλέπομεν ἀπὸ τῆς Ἴου ἤδη καὶ ἐξ ἀποστάσεως 40 ναυτικῶν μιλίων λευκὴν στήλην ἀτμοῦ, ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ κόλπου ἀναθρώσκουσαν καὶ ἄνωθεν τῶν νήσων τῆς Σαντορίνης μετεωρουμένην, εἰσελθόντες δὲ μεταξὺ τῆς νήσου Θηρασίας καὶ τῆς ἐπὶ τῆς κυρίας νήσου Θήρας κόμης Ἐπανωμεριάς εἰς τὸν κόλπον τῆς Σαντορίνης, παρατηρήσαμεν ὅτι ἡ θερμοκρασία τῆς θαλάσσης κατὰ μικρὸν μὲν ἠύξανε, πάντοτε ὁμως ἐπαισθητῶς καὶ κατὰ λόγον τῆς πρὸς τὴν Νέαν Καϋμένην προσεγγίσεως ἡμῶν. Ἐξῶθεν τῆς Ἐπανωμεριάς ἡ θάλασσα εἶχε τὴν θερμοκρασίαν 16·5°, ἦν ἀπὸ τῆς

Νάξου ἤδη ἐπηληθεύσαμεν ἀναλλοίωτον, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ κόλπου καὶ εἰς ἀπόστασιν 5000 μέτρων ἀπὸ τῆς Νέας Καϋμένης, αὕτη ἦτο ἤδη 17·9^ο, εἰς ἀπόστασιν δὲ 3300 μέτρων 18^ο καὶ εἰς ἀπόστασιν 2000 μέτρων 18·6^ο. Ὅσοι μᾶλλον προσηγγίζομεν πρὸς τὴν νῆσον τοσοῦτον ἐθολούτο τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης καὶ αἴφνης ἐν ἀποστάσει 1500 μέτρων ἀπὸ τῆς νήσου εἰσῆλθομεν εἰς ζώνην χλωροπρασίνου θολεροῦ ὕδατος, ἀποτόμως διακρινομένου ἀπὸ τοῦ λοιποῦ διὰ τῆς χροιάς αὐτοῦ. Ὀλίγον δὲ περαιτέρω διήλθομεν δι' ἀληθοῦς ρεύματος ὕδατος, ἐφ' οὗ ἐπέπλεον λευκοὶ ἀφροὶ καὶ τεμάχια κισσήρεως ἐρυθρᾶ, ἐνεκα προσφουμένου ὀξειδίου τοῦ σιδήρου, τὸ ὅποιον ρεῦμα διακρίνετο διὰ σχεδὸν γαλακτοχρόου καὶ ὑποπρασίνου ἄμα χρώματος καὶ ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὁποίου ἀνεδίδετο λευκὸς ἀτμός. Τὸ ρεῦμα τοῦτο, ὅπερ διήκει μέχρι τοῦ μεσημβρινοῦ ἄκρου τῆς Νέας Καϋμένης, εἰδείκνυε θερμοκρασίαν 46^ο καὶ τοῦτο ἐπιεπάσεως πλάτους 40—50 μέτρων. Τὸ ὕδωρ ἦτο θολερὸν καὶ χλωροπράσινον, ἔφερε λεπτὰ μόρια λευκοῦ ἰζήματος καὶ εἶχε γεῦσιν στύφουσαν ὡς ἀπὸ σιδήρου· ἐν φιάλῃ ἀναταρασσόμενον ἀνεδίδε τὸ ὕδωρ πολὺς φουαλίδαις καὶ ἔντονον ὀσμὴν ὑδροθείου. Καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ ρεύματος δι' οὗ βραδέως διήρχετο ἡ «Ἀφρόεσσα», ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης εὐρίσκετο εἰς βάθος 45—52 μέτρων, θερμομετρήσαντες δὲ καὶ πάλιν τὸ ὕδωρ καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήλθομεν ἐκ τοῦ θερμοῦ ρεύματος, εὗρομεν ἀποτόμως πάλιν θερμοκρασίαν 19·2^ο.

Εἶχομεν δ' ἤδη πλησιάζει εἰς τὴν Νέαν Καϋμένην μέχρις ἀποστάσεως 250 μέτρων καὶ εἶδομεν ὅτι τὸ μέχρι τῆς 6 Φεβρουαρίου ἀνυψωθὲν ἐκ τοῦ βυθοῦ νησίδριον ἔκτοτε ἠνώθη μετὰ τῆς Νέας Καϋμένης, καταλαβὼν ἀκριβῶς τὸν χώρον ἐνθα πρότερον εὐρίσκετο ὁ ὄρμος τοῦ Βουλκάνου, ἀνυψοῦτο δὲ νῦν εἰς πολλῶν μείζον ὕψος. Πέριξ τῆς νήσου ἡ θάλασσα τοσοῦτον εἶχε θερμανθῆ, ὥστε ὁ ἀναπτυσσόμενος ἀτμός ἐκάλυπτε τὴν θέαν αὐτῆς καὶ μόνον ὅταν πνοὴ ἀνέμου ἡραίου τὸν ἀτμὸν ἐφαίνετο ἐκ διαλειμμάτων ἢ κορυφῆ τῆς νήσου, ἥτις εἶχεν ἤδη ἀναλάβει διαστάσεις μικροῦ ὄρους. Περιπλεύσαντες τὴν νῆσον Νέαν Καϋμένην, ὅπως ἀντιληφθῶμεν τῶν λεπτομερειῶν αὐτῆς, ἀφίχθημεν εἰς σημεῖον μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Καϋμένης, ἐνθα νοτιοδυτικῶς τοῦ ὄρμου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τὸ βάθος τῆς θαλάσσης εἶδει νὰ ἔχη κατὰ τὸν ἀγγλικὸν ὑδρογραφικὸν χάρτην βάθος 69 μέτρων· ἀλλ' ὅμως εὐρόντες μόνον βάθος 7¹/₂ μέτρων, ὀπισθεχωρήσαμεν ἐν σπουδῇ καὶ ἠρξάμεθα περιπλέοντες τὴν νῆσον ἐν μεγαλειτέρῳ κύκλῳ, ὅτε ἰβεβαιώθημεν ὅτι ἡ ἐξαρσις τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης δὲν περιορίζετο μόνον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀλλ' εἶχε συντελεσθῆ καθ' ἅπασαν τὴν νοτιοδυτικὴν καὶ δυτικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου. Προσηγγίσαμεν τότε ἐπιβάντες λέμβου εἰς τὸ ἐν λόγῳ σημεῖον, ὅπερ ἀπέειχε τῆς εἰσόδου τοῦ ὄρμου Ἁγίου Γεωργίου καθ' 100 περίπου μέτρα καὶ παρατηρήσαμεν ὅτι διὰ παρλασμοῦ καὶ πολλοῦ ἀφροῦ ἀνεστροβιλούτο ἐκεῖ ἡ θάλασσα, ὡς περ ὕδωρ βράζον ἐν χύτρῃ, εἰ καὶ ἡ θερμοκρασία δὲν ὑπερέβαινε τὴν τῶν 24^ο. Ὁ παρλασμός οὗτος ὠφείλετο εἰς ἄκρουν καὶ ἄσμον, μετὰ μεγάλῃς ὀρμῆς ἐκλυόμενον

αέριον, ὅπερ ἀναλύσας ἐβεβαίωσα ὅτι ἦτο σχεδὸν καθαρὸν ἀνθρακικὸν ὄξύ. Ἐνίοτε τὸ ὕδωρ ἀνετινάσσετο ὡς ἐν πίδακι, εὐδαμοῦ δ' ἐπανελαμβάνετο τὸ μεγαλοπρεπές τούτο φαινόμενον ἐν ἐτέρῳ σημείῳ τῆς θαλάσσης. Ἀκριβῶς δ' ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐπέπρωτο ν' ἀναφανῆ μετὰ παρέλευσιν ἡμερῶν τινῶν ἐνώπιον ἡμῶν τὸ νέον νησιδριον τῆς Ἀφροέσσας. Καὶ ἐνῶ ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ταύτης τῆς νήσου ἡ θερμοκρασία τῆς θαλάσσης ἦτο γενικῶς ἀνυψωμένη, ἀνερχομένη μέχρις 21·8°, τὸ βόρειον καὶ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου οὐδ' ἔγχος ἡφαιστειακῆς ἐνεργείας ἐδείκνυεν, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀντικρῦζομεν ὑψηλοῦς μέλανας ἢ μελανοφαίους βράχους διερωγῶτας καὶ παραδόξων σχημάτων, λειψανα τῆς τοῦ 1707 παλαιᾶς ἐκρήξεως.

Τέλος δ' ἀφίχθημεν εἰς τὸν στενὸν μεταξύ Νέας καὶ Μικρᾶς Καῦμένης πορθμόν, τοῦ πλοίου ἡμῖν προσδεθέντος διὰ σχοινίων ἐπὶ βράχων ἀμφοτέρων τῶν νήσων καὶ χωρὶς νὰ ρίψῃ! ἄγκυραν, διότι ὁ βυθὸς ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς πᾶσαν τὴν περιφέρειαν τῶν Καῦμένων νήσων δὲν παρέχει ἔδαφος πρὸς ἀγκυροβόλησιν. Διὰ λέμβου μετέβημεν εἰς τὴν 10—15 μέτρα ἀπέχουσαν ξηρὰν τῆς Νέας Καῦμένης, ἔνθα ἐπὶ εὐρείας προκυμαίας λιθοκτίστου ἐκ λελαξευμένων συντριμμάτων τῶν μελάνων βράχων, συγκρατουμένων καὶ ἰσοπεδοθέντων διὰ κονιάματος ἐκ Θηραϊκῆς γῆς, ἐκτείνεται ὁ νῦν ἔρημος καὶ ἐξ 26 οἰκίσκων καὶ δύο ναίσκων συνιστάμενος συναικισμὸς τῶν λουτρῶν τοῦ Βουλκάνου. Ρήγματα βαθέα πολλαχῶς διασταυρούμενα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς προκυμαίας καὶ ἐπὶ τῶν οἰκίσκων ἐμαρτύρουν ὅτι τὸ ἔδαφος εἶχε διασεισθῆ καὶ ταπεινωθῆ. Ἡ δὲ καθίζησις ἡρέμα βεβαίως θὰ ἐπῆλθε, διότι μόνον εἰς οἰκίσκος ἐπὶ τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τῆς νήσου, εἶχε καταπέσει καὶ κατασυντριβῆ, αὐτὸς δὲ καὶ ἕτεροι δύο οἰκίσκοι τοῦ μέρους τούτου τῆς προκυμαίας, τοῦ μᾶλλον πρὸς τὸν ὄρμον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου προσεγγίζοντος, εἶχον κατακλυσθῆ ὑπὸ τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ δάπεδον αὐτῶν διεκρίνετο εἰς βάθος 2 μέτρων ὑπὸ τὸ ὕδωρ. Ἐκ τοῦ σημείου τούτου, ἄγει ὠραία λιθόστρωτος ὁδὸς δυτικῶς πρὸς τὸν ὄρμον τοῦ Βουλκάνου, διερχομένη δὲ μετὰ τὸ ὀρθοδόξου καὶ τοῦ καθολικοῦ ναίσκου, ἀπέληγεν εἰς τὸ ἄνωθεν τῆς θερμῆς πηγῆς τῶν ἄλλοτε λουτρῶν κατὰ στήμα αὐτῶν. Νῦν ὅμως ἀντὶ τοῦ ὄρμου καὶ τοῦ καταστήματος, ὑψοῦτο ἐνώπιον ἡμῶν εἰς 80 μέτρων ἀπὸ τῶν 2 ναίσκων ἀπόστασιν τὸ μέλαν καὶ καπνίζον ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνυψωθὲν ὄρος. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ πλησίον τῶν ναίσκων, ὑπάρχουσι ἔνθεν καὶ ἔνθεν μεγάλοι μέλανες βράχοι, ἐκ μέλανος ὁμοειδῶς τετραγώνου τραχείτου, οἵτινες νῦν πολλαχῶς διεσπάρησαν καὶ παρέχουσι διὰ τῶν ρωγμῶν αὐτῶν δίοδον εἰς τὸν ἀπανταχοῦ βιαίως ἐξερχόμενον καὶ τὴν ὁσμὴν ὑδροθείου διαδίδοντα ὑδρατμὸν θερμοκρασίας 48—54°.

Ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ νέου ὄρους, ὅπερ κατὰ τὴν πηγὴν ἦν κατέχουσαν ἐκαλέσαμεν Βουλκάνον, ἐσχηματίσθησαν, περιστοιχιζόμεναι ὑπὸ ἠνωρθωμένων βράχων τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1707, δύο λίμναι πλήρεις διακυοῦς, ἀλλ' ἄλμυροῦ καὶ σιδηροῦχοῦ ὕδατος, ὧν ἡ μὲν ἀπωτέρα δει-

κνύει 66° θερμοκρασίαν, ἢ δ' ἐγγυτέρα τῷ ὄρει 84°. Ἐπὶ τοῦ ὕδατος ἐπιπλεύουσι τεμάχια κισσῆρας καὶ ἐπὶ τῇ ἀνασκαλεύσει τοῦ βυθοῦ διὰ ράβδου ἀναδίδονται ἀτελεύτητοι φουσαλίδες ἀερίων. Ἐπλήρωσα φιάλας τινὰς διὰ τε τοῦ ὕδατος καὶ διὰ τοῦ ἀερίου καὶ ἔθεταίωσα, ὅτι τὸ μὲν ὕδωρ εἶναι μὲν ἀλμυρὸν, ἀσθενέστερον ὅμως τοῦ θαλασσίου, περιέχον καὶ μεγάλην ἀναλογίαν ὑδροθείου καὶ σιδήρου, τὸ δὲ αἴριον συνίσταται σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν ἐξ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἐξ ὀλίγου ὑδροθείου καὶ ἐλαχίστου τινος ἴχνους ἀερίου ἀνθρακούχου, μὴ διαλυομένου ἐν κυστικῷ κάλει, ἀναφλεξίμου καὶ διὰ φωτεινῆς φλογὸς καιομένου. Μετ' ἀπορίας ἔκτοτε ἐσχημάτισα τὴν πεποιθήσιν ὅτι πρόκειται περὶ τινος ἀνθρακίου ὑδρογόνου, πιθανῶς ἐλώδους ἀερίου. Ἔτερον φαινόμενον περιεργον ἦτο πυκνὸς τις ὑμῆν ποικιλόχρους, ἢ μᾶλλον κυανίζων καὶ ἔστιν ὅτε ἰριδίζων, καλύπτων τὸ ὕδωρ τῆς θερμότερας λίμνης. Καὶ τὸν ὑμένα τοῦτον ἀνέλυσα ἐν τῷ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀποβάσεως ἐντὸς οἰκίσκου θολωτοῦ προχείρως διασκευασθέντι χημείῳ, εὔρον δ' ὅτι συνίστατο ἐξ ἀνθρακικοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου καὶ ἐξ ἐπιτεταρτοξειδίου τοῦ σιδήρου. Ἀπὸ τῆς λίμνης ταύτης μέχρι τοῦ ὄρους τοῦ Βουλκάνου, μικρὰ ἦτο ἡ ἀπόστασις. Ἐκεῖ ἀκριβῶς ἀνέβλυζε σχεδὸν ζέουσα ἐκ τοῦ νεοτεύκτου πετρώματος, ἐν διαρκεῖ ῥοῇ μικρὰ τις πηγὴ θερμοκρασίας 84° βαθμῶν, ἣς τὸ ὕδωρ σχεδὸν δὲν εἶχεν ἀλμυρὰν γεῦσιν καὶ ὅπερ φαίνεται νὰ ἀπετελείτο ἐκ φλεβῶς τινὸς τῆς ποτὲ πηγῆς τοῦ Βουλκάνου τοῦ ὕδατος τούτου ἐπληροῦτο προφανῶς ἢ ἑτέρα τῶν λιμνῶν. Εὐρισκόμεθα νῦν ἐπ' αὐτῶν τῶν προπόδων τοῦ ὄρους, τὸ δὲ πρῶτον, ὅπερ προσβάλλει ἐνταῦθα τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, εἶναι ῥήγματα ἐν τοῖς βράχοις, ἐξ ὧν μεθ' ὀρυθῆς καὶ σίζων ἐξακοντίζεται λευκὸς ἀτμὸς θερμοκρασίας 100·4°, ἄρα ὑπέρθερμος καὶ ὑπὸ τᾶσιν νύξημένην, ὅστις συμφορούμενος μετὰ τοῦ λοιποῦ ἐξ ἀπάσης τῆς περιφερείας τοῦ ὄρους ἀναδιδόμενου ἀτμοῦ, ἀποτελεῖ γιγαντιαίαν στήλην, παρασυρομένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου μέχρι τῆς νήσου καὶ τῆς πόλεως Θήρας καὶ πέραν αὐτῆς. Οὐδεμία παραγωγή ἀτμοῦ οἰουδήποτε ἔργου ἀνθρωπίνου δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν μεγαλοπρεπῆ ταύτην στήλην, ἣτις ἐν ἀενάφῃ κινήσει καὶ ζυμώσει διατελοῦσα καὶ μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἀνυψουμένη, φέρει ἑλιγ-

γον εἰς τὸν θεώμενον.

Τὸ δὲ ἀναδύσαν ὄρος τέλος ἐρείδεται βορειοδυτικῶς ἐπὶ τοῦ κώνου τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἔτους 1707 καὶ συνίσταται ἐκ φύρδην μύγδην ἐν καταπληκτικῇ καὶ χαοτικῇ ἀταξίᾳ ἐπιστιβαζομένων μελάνων τραχειτικῶν βράχων τῶν παραδοξοτέρων σχημάτων. Εἰς βράχος ὑψοῦτο ὀρθὸς κατ' εὐθειαν καὶ ἀπέληγε δίκην κυπαρίσσου εἰς ὀξυτάτην αἰχμήν, ἄλλος παρίστα ἡμισέληνον, ἕτερος δ' ἔφερεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐν καλῶς ἀποτυπωμένον γιγαντιαῖον Ε, ἕτεροι δ' ἀπέτελουν σπήλαια καὶ ὅπως ἐν εἴδει ἡμικυκλίου συνεστραμμένας. Ὁ δὲ τραχεῖτης, ἐξ οὗ συνίσταται ἡ νεοπλασία, εἶναι ὁμοειδῶς συντεταγμένος καὶ ἐνέχει πλεῖστα λευκὰ κρυσταλλίδια ἐξ ὑαλώδους ἀστρίου (Στανιδίνου), ὥστε παρίσταται ἡ μελανοφαία βᾶσις αὐτοῦ ὡσεὶ ὑπὸ λευκῶν νιφάδων κατάστικτος καὶ οὐκ

ὀλίγους πρασίνους ἐλαιήτας (Olivin) εἶδον ἐν τῷ πετρώματι ἐνεσπαρμένους. Τὸ εἰδικὸν βᾶρος τοῦ τραχείτου εἶναι 2,16, τὸ δὲ μῆκος τῶν κρυστάλλων τοῦ Σανιδίνου δὲν ὑπερβαίνει τὰ 3—6 χιλιοστούμετρα· κείνται δ' οὗτοι ἐν τῷ αὐτῷ σχεδὸν τοῦ κυρίου ἄξονος αὐτῶν ἐπιπέδῳ, ἢ ἐν ἐπιπέδῳ παραλλήλῳ. Ἡ δὲ συνηθεστέρα κρυσταλλικὴ μορφή ἦν παρετήρησα ἦτο στήλη μετὰ προεξεχούσης βάσεως καὶ κλινοδόματος, ἀλλὰ καὶ συναθροίσεις τοιοῦτων κρυστάλλων κατὰ φωλεὰς παρετήρησα. Ἐν μέσῳ τοῦ, ὡς εἶρηται, τετηγμένου τραχείτου καὶ πολλὰκις μετ' αὐτοῦ ἐπαλλασσόμενα εὐρίσκονταί πομφολυγῶδη ἢ ἀφρώδη κενὰ διαστήματα, ὧν τὰ τοιχώματα συνίστανται ἐκ τραχείτου ἀνοικτοτέρου χρώματος, ἐγόντων δὲ προφανῶς τῇ ἐπιδράσει φυσαλίδων ἀέρος ἐμπεριχομένων ἐν τῇ τετηγμένῃ μάζῃ, αἰτινας πιθανῶς διὰ τοῦ ὀξυγόνου αὐτῶν νὰ ἐπέφερον ἐν τοῖς σημείοις τούτοις μείζονα θερμοκρασίαν. Περιέργος εἶναι ὁ ἀένναος ὄργανσμος ἐν ᾧ οἶονεὶ διατελεῖ τὸ ὄρος. Ἐνῶ τὴν 12 Φεβρουαρίου εἶχε τοῦτο ὕψος 53 μέτρων καὶ περιφέρειαν 600, τὴν 23 Φεβρουαρίου ὕψουτο εἰς 62 μέτρα καὶ ἐκέκτητο περιφέρειαν μείζονα τῶν 1300 μέτρων. Διατελεῖ ἐν διηνεκεί αὐξήσει· ἀλλ' ὁ λόγος δι' ὃν τὸ μὲν ὕψος βραδύτερον φαίνεται αὐξανόμενον, ἢ δὲ τῆς περιφέρειας ἕκτασις μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος, οὕτως εἰπεῖν ὀφθαλμοφανῶς ἐξαπλοῦται, φαίνεται μοι πιθανῶς νὰ ᾔηται ὁ ἀκόλουθος: Ἀπὸ τῆς ἐξάρσεώς του τὸ νέον ὄρος οὐδέποτε ἐπεδείκνυε κορυφὴν ὀξείαν, ἀλλὰ μόνον ἀνώμαλον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὀριζόντιον ἐπιφάνειαν, εἶδος ὄροπεδίου, τὸ ὅποιον κατεῖχε τὸ ὑψηλότερον σημεῖον αὐτοῦ. Ἐκ τούτου συνάγω ὅτι ἡ ἀνυψουμένη λάβα δὲν εἶναι ἢ ἐν σχήματι τοῦ ὄρους παρουσιαζομένη, ἀλλ' ὅτι αὕτη ἀνυψοῖ ὀλόκληρον τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, ὡς οὗτος ὑπῆρχε πρὸ τῆς ἐκρήξεως· διὰ τοῦτο δὲ ἀκριβῶς οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὄρους βράχοι εἶναι πανόμοιοι πρὸς τοὺς τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1707 καὶ δὲν διακρίνονται αὐτῶν. Πιθανὸν δὲ οἱ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐπόμενοι βράχοι νὰ δεικνύωσι διαφορὰν τινα. Ὑπολαβῶν ὡς κριτήριον τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν βράχων τῆς παλαιᾶς ἐκρήξεως καὶ τῆς νέας ἐξάρσεως τὴν χημικὴν σύνθεσιν αὐτῶν, προσέβην εἰς τὴν πρόχειρον τοῦ ἐνεχομένου πυριτικοῦ ὀξέος ἀνάλυσιν καὶ εὔρον ὄντως ἐλαχίστας μόνον διαφορὰς, τῶν πρώτων περιεχομένων 66·5 πυριτικοῦ ὀξέος, τῶν δὲ δευτέρων 66·1. Τὰ δὲ κατόπιν ἀναλυθέντα δείγματα, τὰ ἀναμφιλέκτως εἰς τὴν νέαν ἐξαρσιν ὀρειλόμενα, ἐδείκνυον ἅπαντα μείζονα ἀναλογίαν πυριτικοῦ ὀξέος, ἦτοι 67—68 % . Κατὰ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ὄρους ὑπὸ τῆς ὑποχθονίου δυνάμεως, μέρος αὐτοῦ ἀνυψοῦται περισσότερον τοῦ ἄλλου, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὀλόκληρον τὸ ὄρος διατελεῖ ἐν ἀδιαλείπτῳ κινήσει. Κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἀκούονται βίαιαι ἢ καὶ ἄορατοι μετακινήσεις, κρημαὶ καὶ τρισμοὶ παντοειδεῖς καὶ παντοίας ἐνστάσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ κλαγγαὶ εὐδιάκριτοι ὡς ἀπὸ θραύσεως λίθων ἢ ὑάλου· αἱ μετακινήσεις αὗται καθίστανται ὄραται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἰδίως, ἐνθα ὀγκώδεις βράχοι ἀπολέσαντες τὴν ἰσορροπίαν αὐτῶν κἀταπίπτουσι μέχρι τῶν προπό-

δων του λόφου, προκαλοῦντες καταπληκτικὸν πάταγον, ὡς ἂν κατέρρεεν οἰκοδόμημά τι ὑπὸ σεισμοῦ διασεισθέν. "Όταν ποτὲ εὐνοϊκῶς πνέων ὁ ἀνεμὸς, ἀπεμάκρυνε πρὸς ὄραν τὸν πνιγηρὸν ἀτμὸν, κατώρθωσα ν' ἀνέλθω, ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ἀναρριχώμενος, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, κατακάυσας κατὰ τὴν ἀνάβασιν ταύτην τὰ πέλματα τῶν ὑποδημάτων καὶ τὰ χειρόκτια. Ἄλλ' ἡ στιγμή, ἐφ' ἣν μοι ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῶ ἐκεῖ ἐν μέσῳ θερμοστάτων βράχων, πανταχόθεν ἀναθρώσκοντος καὶ δαιμονίως συρίζοντος ἀτμοῦ, οὗ οἱ στροβιλισμοὶ πολλακίς ἐντελῶς μ' ἐκάλυπτον εἰς τρόπον ὥστε, ἂν δὲν ἔπνεε τότε σφοδρὸς ὁ ἀνεμὸς, βεβαίως ἐξ ἀσφυξίας θὰ ἐπιγιόμην, ἤρκεσεν ὅπως ἀναπαργάγω ἐν τῇ φαντασίᾳ μου τὴν κοχλάζουσαν κόλασιν τοῦ Dante. Ὑπὸ τοὺς πόδας μου ἐστροβιλοῦτο τὸ ἐξ ἀνωμάτων διαπύρων βράχων ἔδαφος, ἐπαίσθητῶς ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ἐξαρισούμενον. Ἄμχ δὲ θύνησεις τοὺς ὑπερκείμενους καὶ κατεκρημνίζοντο μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λόφου, συμπαρασύροντες ἐν τῇ πτώσει πᾶν τὸ προστυχόν. Τοῦτου ἕνεκα τοσοῦτῳ ταχέως ἐκτείνεται ἡ βᾶσις τοῦ νεοπλάσματος, ὥστε ἡδυνήθη ὁ καταμετρῶν ἀστρονόμος Schmidt νὰ βεβαιώσῃ τὴν διαμετρικὴν αὐξήσιν ἐν διαστήματι δύο ὥρων ἀνερχομένην εἰς ἕν μέτρον, εἰς ἄλλα δὲ σημεῖα κατ' εἴκοσι τέσσαρας ὥρας εἰς 9 - 19 μέτρα. Οὐχὶ ὁ τὰ πάντα πληρῶν δαιμόνιος κρότος καὶ ἡ ἐν μέσῳ τῶν ἐπαναστατημένων στοιχείων ἀπομόνωσίς μου, μὲ ἠνάγκασαν νὰ κατέλθω ταχέως ἐκ τοῦ σημείου εἰς ὃ ἀπετόλημα ν' ἀναβῶ, ἀλλ' ἡ ἀφόρητος θερμότης καὶ τὸ ἄλγος τῶν ποδῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπανθράκωσιν τῶν ὑποδημάτων, ἤπτοντο γυμνοὶ σχεδὸν τῶν διαπύρων βράχων. Ἐνῶ δ' ἡ ἀνάβασις μέχρις ὕψους 50 μέτρων σχεδόν, συνετελέσθη ἐν διαστήματι ὀλίγων λεπτῶν, ἡ κατάβασις, καθ' ἣν εἰς ἐπίμετρον εἶχον ἀπολέσει τὴν διεύθυνσιν, διήρκεσεν εἴκοσιν ὄλα λεπτὰ τῆς ὥρας, εὐρέθη δὲ πρὸς ἐκπληξίν τῶν ἀναμενόντων με συντρόφων εἰς σημείον τι μεμακρυσμένον τοῦ νέου ὄρους παρὰ τὴν θάλασσαν, ὅθεν ἔδει λέμβος νὰ με παραλάβῃ. Ὅταν δ' ἡ λέμβος ἐφθασε πάλιν εἰς τὴν προκυμαίαν, εἶχεν ἐντελῶς ἀμαυρωθῆ τὸ λευκὸν αὐτῆς χρῶμα ἐκ τοῦ ὑδροθείου καὶ τηγθῆ ἡ μεταξὺ τῶν ἀρμῶν τῶν σανίδων πίσσα, διὸ καὶ ἐπληρώθη ὕδατος καὶ ἐκινδύνευε νὰ βυθισθῆ.

Τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην (13 Φεβρουαρίου) οἱ ἐκ τῆς κορυφῆς καταπίπτοντες βράχοι ἐδείκνυον ἀντὶ τοῦ συνήθους μέλανος χρώματος μᾶλλον βαθείως καστανόχρουον χροιάν, οἱ τοῦ Σανιδίου κρύσταλλοι ἐπαρυσιάζοντο μᾶλλον ἀποσπασθρῶμενοι καὶ οἱ κόκκοι τοῦ ἐλαϊνίου ἰοχρῶος κυανοῖ. Ἡ θερμοκρασία αὐτῶν ἐπετείνετο ὁσημέραι. Οὕτω ὀγκώδης τις βράχος καταπεσὼν ἐκ τοῦ ὕψους ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπήνεγκε τὸν ἐπὶ μίαν ὥραν ζωηρὸν ἀνακοχλασμόν αὐτῆς, ἕτερος δὲ βράχος, τοῦλάχιστον δύο κυβικῶν μέτρων ὄγκον ἔχων καὶ μακρὰν τοῦ ὄρους μέχρι τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν ποτὴ πηγὴν Βουλκάνου κυλισθεὶς, μετὰ περὶ τρεῖς 30 ὥρων, εἶχεν εἰσέτι θερμοκρασίαν 75°. Ἐν θερμῇ κατα-

στάσει οἱ μὲν ὁμοειδῶς τετηγημένοι τραχεῖται ἐπιφέρουσιν ἀπόκλισιν τῆς μαγνητικῆς βελόνης κατὰ 2—3 μοίρας, οἱ δὲ ψυχροὶ πολὺ ἀσθενεστεραν, ἐνῶ οἱ ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πυρός καὶ τῶν ἀτμῶν πορώδεις καταστάντες οὐδόλως ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς βελόνης.

Μεγαλοπρεπῆς ἅμα καὶ φοβερὸν θέαμα παρέχουσιν, ἐν ὧρα νυκτός ἰδίως, οἱ ἀπασπώμενοι βράχοι ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἀκριβῶς ἐκεῖ, ἔνθα ἀπεσπάσθη βράχος τις καὶ ἀνετρέπη, ἀποκαλύπτεται αἰθνης τὸ ἔνδον τοῦ ὄρους ἐρυθρόπυρον καὶ ἐν τῷ βάθει λευκόπυρον· ἀλλὰ σαφῶς παρατηρεῖται ὅτι ἐνταῦθα οἱ βράχοι δὲν εἶναι συντετηγημένοι οὔτε βευστοί, διότι ἐν μέσῳ τῆς λάμπσεως διακρίνονται ἐσχηματισμένοι ἤδη σὺν ταῖς γραμμαῖς καὶ γωνίαις αὐτῶν οἱ ἐξαρσιούμενοι βράχοι. Τότε δέ, ἐν τῇ ἀμέσῳ γειτνιάσει τῶν τοιούτων θέσεων, ἀκούεται ὑπόκωφός τις ἤχος ὡς ἐὰν μεγάλα πομφόλυγες ἀέρος διήρχοντο αἰθνης διὰ πυκνοῦ σιροπιῶ ἢ τετηγημένης ρητίνης. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα διαδέχεται τὸν ἤχον τοῦτον λεπτός τρόμος τοῦ ἐδάφους, συγχρόνως δ' ἐπιτείνεται διὰ συριγμοῦ ἐκκωρωτικοῦ πολλάκις ὁ ἐκ πάντων τῶν ρηγημάτων καὶ κενῶν διαστημάτων ἐξκοντιζόμενος ἀτμός, ἐνῶ συνάμα δὲν διακόπτεται καὶ ὁ ἐκ τοῦ κοχλασμοῦ τῆς θαλάσσης συριγμός. Ἐκ μὲν τῆς θαλάσσης καὶ ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ ὄρους, ὅπερ ὀρατῶς νῦν ἀνυψοῦται καὶ ἀναρριχᾶται ἐπὶ τὰς ὑπαρείας τοῦ κώνου τοῦ 1707 καὶ ἠνώθη ἤδη μετ' αὐτοῦ, ὁ ἀτμός εἶναι λευκότερος, ἐκ τοῦ μέσου δὲ τῆς ἐξάρσεως ὁ βιαίως σίζων ἀτμός εἶναι μᾶλλον ἀόρατος καὶ διαφανής, καθ' ὃ θερμότερος, μόνον δ' εἰς μέγα ὕψος ἄνωθεν τοῦ ὄρους ψυχόμενος κατὰ τι καθίσταται λευκός καὶ ἐνοῦται μετὰ τοῦ λοιποῦ λευκοῦ ἀτμοῦ τῆς περιφερείας πρὸς ὀγκῶδες νέφος, ὅπερ ἐν ἀδιαλείπτῳ σειρᾷ ὁ ἄνεμος παρασύρει καὶ διαχέει ἐν εἰδει συννέφων ὑπεράνω τῶν νήσων τῆς Σαντορίνης. Ἐὰν δ' ἐκ συμπτώσεως τὸ νέφος τοῦτο παρεντεθῆ μετὰ τῆς ἡμῶν καὶ τοῦ ἡλίου, ὅστις ἐνίοτε διαφαίνεται ὠχρῶς ὑποπράσινος, ἄγριον σκότος καλύπτει τὸ πεδίον τοῦτο τῶν μαχόμενων στοιχείων. Ἐνίοτε τόσον ἄσθηνος εἶναι ἡ τοῦ ἀτμοῦ παραγωγή, ὥστε ἅμα τῇ συμπήξει αὐτοῦ εἰς νέφος καὶ τῇ ταχεῖ καταψύξει ἐν τῇ ψυχρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ, χεῖμαρροι βροχῆς καταπίπτουσι, διχοποτούμενοι σὺν τῇ παρελεύσει τοῦ νέφους.

Χαρακτηριστικὴ δ' εἶναι ἡ πνιγηρὰ ὀσμὴ, ἣν ἀναδίδουσιν οἱ ἀτμοὶ οὔτοι. Οἱ μὲν ἀτμοί, οἱ ἐκ τῆς θερμάνσεως τῆς θαλάσσης κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ ὄρους παραγόμενοι, εἰσὶν ἄπλοὶ ἀτμοὶ ὕδατος καὶ οὔτε γεῦσιν ἄλλοίαν δεικνύουσιν οὔτε ὀσμὴν. Ἄλλ' αἱ μικραὶ ἀτμώδεις στήλαι, αἵτινες ὀλίγον τί ὑψηλότερον ἀναβιβάζονται ἐκ τῶν ρωγμῶν καὶ ρηγημάτων καὶ τῶν μετὰ τῶν βράχων κενῶν χασμάτων, κατέχουσι τὴν ὀσμὴν τοῦ ὑδροθείου εἰς ὕψιστον βαθμὸν καὶ καλύπτουσι ἀμέσως διὰ τερροῦ ἐπιχρίσματα ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ χρυσᾶ ἀντικείμενα. Ἀναντίρρητος εἶναι καὶ ἡ ὕπαρξις ἀερώδους ὑδροχλωρίου ἐν τῷ ἀτμῷ τούτῳ, πάραυτα δ' ἐρυθραίνεται ἐν αὐτῷ ὁ δ' ἠλιοτροπιῶ κυανοῦς δοκιμαστικῶς χάρτης. Ἐν τισὶ δὲ σημείοις ἀναδίδεται καὶ ἕτερον ἀέριον, πνιγμὸν, βῆχα

καὶ δακρύροισιν προκαλοῦν, ὅπερ καὶ δι' ἀντιδραστηρίων ἐπληθύνουσα ὅτι εἶναι διοξειδίου θείου. Ἀνασκάπτων διὰ τῆς σφύρας ρωγμὴν τινα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Βουλκάνου, ἐξ ἧς ἐπιμόνως ἀνέβη λευκὸς ἀτμός, εὔρον μεταξὺ λευκῶν προϊόντων ἐξαχνώσεως, ἅτινα ἔχουσι γεῦσιν ἀλμυρὰν καὶ στυφουσαν καὶ εἶναι κρυσταλλικά, καὶ πολλὰ κρυσταλλίδια κίτρινον θείου, ὧν ἡ ὑπαρξίς καὶ θεωρητικῶς δικαιολογεῖται ἐκ τῆς συγχρόνου ἐπ' ἀλήλων ἐπιδράσεως τοῦ ὕδροθειοῦ καὶ τοῦ διοξειδίου τοῦ θείου τῶν ἀτμῶν. Ἐξετάσας τοὺς κρυστάλλους τούτους διὰ μεγεθυντικοῦ φακοῦ εὔρον ἐκτὸς τελείων κύβων χλωριούχου νατρίου (θαλασσίου ἁλατος) καὶ λευκὴν οὐσίαν ἄμορφον καὶ μετὰ τοῦ ἀποκεκριμένου θείου πρὸς δενδριτικά σχήματα συμφορομένην. Ἡ οὐσία αὕτη συνίσταται ἐκ θειικοῦ νατρίου, θειικοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου, χλωριούχου νατρίου καὶ θειικοῦ ἄσβεστιοῦ ἤτοι γύψου. Συνέλεξα πολὺ τοιοῦτο θεῖον, ἀλλ' ὁ χαλαρὸς τῶν κρυστάλλων αὐτοῦ σύνδεσμος δὲν ἐπέτρεψε τὴν διαφύλαξιν. Περὶ δὲ τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐβεβαιώθη ὅτι ἐκεῖ, ἔνθα τὸ νεοπλασθὲν ἄσβεστον ἐρείδεται ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου κώνου τοῦ 1707, ἐσχηματίσθησαν ἀληθῆς θειονιαί, καθ' ἃς ἐξ ἑδάφους ὑπὲρ τοὺς 100° θερμοῦ ἐξακοντίζονται ὕδρατμοὶ ἐναλλὰξ κεκορεσμένοι δι' ὕδροχλωρικοῦ ὀξέος, δι' ὕδροθειοῦ καὶ διὰ θειώδους ὀξέος. Κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ὁ ἐκ τοῦ ὄροπεδίου ἀνερχόμενος ἀτμός δὲν ἦτο πλέον καθαρῶς λευκός, ἀλλὰ μετείχε πως καὶ τοῦ κίτρινου, ὅπερ ἡμεῖς τότε ἀπεδίδομεν εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῆς θερμοκρασίας, ἀλλ' ὅπερ, καθὼς μετὰ βεβαιότητος ἀπεδείξεν ἡ μετὰ πολλὰς ἡμέρας παρατήρησις, ὄφειλετο εἰς τὴν μετὰ τῶν ὑπερθερμῶν ἀτμῶν τοῦ ὕδατος ἐξαχνώσιν ἀτμῶδους ὑπερχλωριούχου σιδήρου.

Ἡμέραν τινὰ θελλῶδη, τὴν 14 Φεβρουαρίου, σφοδρὸς νότιος ἀνεμὸς ὄθων τὸν ἀτμὸν πρὸς τὴν ἑξάρσιν ἐποίει τὴν περιφέρειαν αὐτῆς ἐντελῶς ἀπρόσιτον· οὔτε γὰρ ἡ ἀναπνοὴ ἦτο δυνατὴ ἐν ἀποστάσει μείζονι τῶν 100 μέτρων ἀπὸ τοῦ λόφου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀτμόσφαιρα μοι παρίστατο σχεδὸν κεκορεσμένη ἀερίων καὶ ἀτμῶν, ἐπεχείρησα ν' ἀναλύσω τὸν ἀέρα. Διὰ μύκτηρος διωχέτευσα 30 λίτρα ἀέρος δι' ἀραίου καὶ χημικῶς καθαρῶ διαλύματος καυστικοῦ κάλιος, ὅπερ προεξετασθὲν εὐρέθη παντελῶς ἐστερημένον ἀνθρακικοῦ ὀξέος· μετὰ παρέλευσιν 3¼ ὥρας, σχηματισθέντων κρυστάλλων ἐν τῷ καυστικῷ κάλι, διέκοψα τὴν διοχέτευσιν τοῦ ἀέρος. Τὸ καυστικὸν κάλι ἀπεδείχθη ἐντελῶς κεκορεσμένον. Φυλάξας μέρος τοῦ διαλύματος ὅπως ἐν Ἀθήναις ἐπιχειρήσω τὸν προσδιορισμὸν τῶν σχετικῶν ποσοτήτων τῶν διαλυθέντων ἀερίων, προέβη ἐνταῦθα μόνον εἰς τὴν κατὰ ποιὸν ἀνάλυσιν καὶ ἐβεβαίωσα ὅτι τὸ καυστικὸν κάλι εἶχε μεταβληθῆ ἐντελῶς εἰς ἀνθρακικόν, θειικόν, θειώδες, χλωριούχον καὶ θειοῦχον κάλιον· ὅθεν ἐπεταί ὅτι ὁ ἐξετασθεὶς ἀτμός ἐκτὸς πολλοῦ ὕδρατμοῦ ἐνεῖχεν ἀνθρακικὸν ὀξύ, θειικὸν ὀξύ, θειώδες ὀξύ, ὕδροχλωρικὸν καὶ ὕδροθειον καὶ ὅτι ἐν τῷ μίγματι τούτῳ προεῖχον τὸ ἀνθρακικὸν καὶ τὸ ὕδροχλωρικὸν ὀξύ, εἶποντο ἐν ἐλάχιστοι ἀνχλογίᾳ τὸ θειώδες καὶ τὸ θειικὸν ὀξύ καὶ ἐνυπήρχε κατ' ἔγνην αἰσθητῆ τὸ θειώδες ὀξύ.

Ἡ ἐκρηξις τοῦ 1866 καὶ διὰ πολλὰς ἄλλας πρωτοφανεῖς παρατηρήσεις θέλει μείνει ἀξιωμακτικῶς βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι κατ' αὐτὴν τὸ πρῶτον μετ' ἀποδεικτικῆς βεβαιότητος παρατηρήθησαν πραγματικαὶ φλόγες καιομένων ἀερίων. Ἀνελθόντες τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπὶ τὸν παλαιὸν κρατῆρα, ὡς τοιοῦτον δ' ἐννοῶ πάντοτε τὸν τῆς ἐκρηξίσεως τοῦ 1707, εἶδόμεν τὴν κορυφὴν τῆς ἐξάρσεως τοῦ Βουλκάνου ἐν ἀποστάσει οὐ μείζονι τῶν 40 μέτρων καὶ μόλις κατὰ 15 ἢ 16 μέτρα χαμηλοτέραν ἡμῶν, ἐξ ἧς ὑψηλαὶ φλόγες, ὕψους 1 ἢ καὶ 1 $\frac{1}{2}$ μέτρων τοῦλάχιστον, ἐν εἶδει ὀρμητικῶς ἐξακοντιζομένων ὑποκυάνων ἢ ὑποκιτρίνων γλωσσῶν περιλείχουσι γιγαντιαίους βράχους ἐρυθροῦς καὶ ὡσεὶ διαφανεῖς ἐκ τῆς πυρακτώσεως καὶ συναρπάζουσιν ἀντίθεσιν ἀποτελοῦντας πρὸς τὸ πανταχόθεν περιβάλλον αὐτοὺς σκότος. Οἱ βράχοι οὗτοι, οἵτινες ἐκ τῆς ἐπιρρείας τοῦ πυρὸς καὶ τῶν ὀξύνων ἀτμῶν ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἡμέρας παρίστανται λευκοὶ καὶ ἐκ τῆς διαβρώσεως ἐντελῶς πορώδεις, ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐκχέουσιν ἅπαντες ἐρυθρὸν φῶς, ὅπερ ἀνακλιώμενον ἐπὶ τῶν ἀενάως, δίκην οὐρανομήκους στήλης ἀνερχομένων, λευκῶν ἀτμῶν, παρέχει εἰς αὐτοὺς μαγευτικὴν ἐρυθροῦ ἀνταύγειαν, ὁρατὴν καὶ ἀπὸ τῆς νήσου Θήρας. Περὶ τῆς τοιαύτης ἀνταύγειας γράφουσιν οἱ φυσιοδίφαι, ὅτι παρατηρεῖται συνήθως ἄνωθεν τῶν ἐν ἐκρηξίσει διατελούντων κρατήρων περὶ πραγματικῶν φλογῶν ὅμως οὐδαμοῦ γίνεται μνεῖα. Εἶναι δ' ὄντως τὸ θέαμα ἐν ὥρᾳ νυκτὸς μαγευτικῶς ὠραῖον καὶ φοβερόν, ὅταν ἐκ μὲν τῶν πλευρῶν τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος αἱ θειονιαί, ἔνθα ἡ ἐξαρσις ἐρεῖδεται ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος, ἐκχέουσι τὸ ἥπιως κυανοῦν φῶς τοῦ καιομένου θείου, ὀλίγον περαιτέρω ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐκρήγνυνται αἱ καταπληκτικαὶ καὶ διαφανεῖς συνάμα φλόγες τῶν καιομένων ἀερίων καὶ τὰ περίξ οἶονεὶ συναρπάζονται ὑπὸ τῶν πανταχόθεν μετ' ἐκκωφωτικοῦ συριγμοῦ ἐξερχομένων ἀτμῶν. ὧν ὁ αἰεὶ κινούμενος χιονόλευκος πέπλος ἐκ διαλειμμάτων φωτίζεται δίκην βεγγαλικοῦ φωτὸς ὑπὸ τῶν ποικιλοτέρων χρωμάτων. Καὶ ὁ ἀπαθέστερος τῶν ἀνθρώπων καταλαμβάνεται τοῦλάχιστον ὑπὸ ἀμηχανίας ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης τύρβης τῶν ἐπαναστατημένων στοιχείων.

Θεώμενοι ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἐκ τῆς ὑψηλῆς ἡμῖν σκοπιᾶς τῶν ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ὑφ' ἡμᾶς τελουμένων φαινομένων τούτων, ἐσυνειθίσαμεν αὐτὰ ἐπὶ τέλος καὶ ἐνεθαρρύνθημεν εἰς τρόπον ὥστε κατῆλθον διὰ μέσου τῶν πνιγηρῶν ἀτμῶν τῶν θειονιῶν μέχρι τοῦ σημείου ἔνθα αἱ ἀναρυσόμενα φλόγες καὶ τὸ διάπυρον τῶν βράχων ἠμποδίζον τὴν προέλασιν. Ἐκεῖ δὲ εἰσαγαγὼν μεταξὺ ρωγμῶν ἐπὶ τῶν βράχων, ὅθεν αἱ φλόγες ἀνεδίδοντο, μακρὸν σωλήνα ἐκ δυστήκτου ὑάλου, ἠνωμένον κατὰ τὸ ἀντίθετον ἄκρον δι' ἐλαστικοῦ κόμματος μετὰ σωλήνων 15 ἑκατοστομέτρων μήκους καὶ ἐκκτέρωθεν εἰς λεπτὰς ἀκίδας ἀποληγόντων, καὶ ροφῶν δι' αὐτῶν τὸν ἀέρα, κατ' ἀρχὰς διὰ τοῦ στόματος, κατόπιν δὲ (εἶχε τότε παρῆλθαι τὸ μεσονύκτιον) διὰ τοῦ ἐν τάχει κομισθέντος μῦζητῆρος, κατώρθωσα νὰ συντήξω διὰ τοῦ καμινευτῆρος αὐλοῦ τὰς ἀκίδας τῶν παρεντεθειμένων μικρῶν σωλήνων καὶ νὰ συλλέξω οὕτω τὸ ἀέριον, τ' ὅποσον ἐξερχόμενον ἐκ

των ρωγμῶν, ἐκαίετο καὶ ἐσχημάτιζε τὰς μνημονευθείσας ἀνωτέρω φλόγας. Τὸ ἀέριον τοῦτο ἀπεδείχθη, κατόπιν ἀναλύσεως ἐν Ἀθήναις ἐπιχειρηθείσης, συνιστάμενον ἐξ ὑδρογόνου, μεθανίου ἢ τοι εὐώδους ἀνθρακίου ὑδρογόνου, ὑδροχλωρικοῦ ὀξέος, ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ ὀξειδίου τοῦ ἀνθρακος. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ πρώτη πειραματικὴ ἀπόδειξις τῆς ἐκλύσεως ἀναφλεξίμων ἀερίων κατὰ τὰς ἠφαιστείου ἐκρήξεις. — Κατήλθομεν, δὲ τὴν νύκτα ταύτην μέχρι σημείου τῆς ἐξάρσεως, βρεχομένου ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἔνθα παρέλαβον ἡμᾶς δύο μικραὶ λέμβοι, ὧν οὐ μόνον ἡ λευκὴ ἐλαιοβαφὴ ἐγένετο ἀμέσως μέλαινα, ἀλλὰ καὶ ἡ πίσσα τῶν σανίδων εὐρέθη τετηγμένη.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τῆς πρωίας τῆς 13 Φεβρουαρίου. Ἦδη τὴν 2αν Φεβρουαρίου, τοῦτέστιν μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν ἀφίξιν ἡμῶν, ἠκούσαμεν περὶ ὥραν 8. 35' τῆς νυκτὸς ἰσχυρὸν δούπον, ὡσεὶ κρότον ἡλεβόλου, σὺν τῷ ὀποίῳ ἀνυψώθη εἰς ἀθεόρατον ὕψος πυκνὸν καὶ σκοτεινῶς τεφρόχρουν νέφος, τ' ὅποιον διεδέχθη μετὰ 3—4 δευτερόλεπτα ἡ συνήθης λευκὴ τοῦ ἀτμοῦ στήλη. Περὶ ὥραν 10. 22' τῆς αὐτῆς ἐσπέρας νέος κρότος ἀκαριαῖος ἠκούσθη, εἰς ὃν εἶπετο παρατεταμένη ὑποχθόνιος βροντὴ διαρκείας τοῦλάχιστον 2 λεπτῶν, ἣν πάλιν διεδέχθη ἡ πυκνὴ τοῦ καπνοῦ στήλη, ἣτις ὁμως τὴν φορὰν ταύτην ἀνύψου μετ' αὐτῆς καθέτως εἰς τὸν ἀέρα στήλην ἐρυθροῦ πυρὸς τοῦλάχιστον 60—80 μέτρων ὕψους, συνισταμένη ἐξ ἀπείρων μικρῶν σπινθήρων καὶ διαρκέσασαν ὄρατὴν ἐπὶ 21 δευτερόλεπτα. Μετὰ ταῦτα πάλιν ἠκούσθησαν 3 ἀσθενέστεραι ἐκρήξεις, ἀπὸ δὲ τῆς ὥρας 10. 30' δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπεκράτει πλήρης ἡρεμία.

Τὴν 10 Φεβρουαρίου λίαν πρωὶ ἀνήλθομεν δι' ἐλικοειδοῦς ἀτραποῦ, ἣν οἱ ναῦται τῆς «Ἀφροέσσης» εἶχον χαράξει ἐπὶ τοῦ βορείου μέρους τοῦ ἀμμώδους κώνου τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1707, καὶ εἰσῆλθομεν εἰς τὸνπραγματικὸν κρατῆρα τῆς ἐκρήξεως ἐκεῖνης, ὅστις παριστᾷ ἔδαφος χροανοειδές, ἐλαφρῶς πρὸς τὸ κέντρον κεκλιμένον, ἔχει διάμετρον 60 μέτρων καὶ συνίσταται, ὡς ὁ κρατῆρ τοῦ Βεζουβίου, ἐκ λεπτῆς ἄμμου, δυσχεραίνουσης τὴν διάβασιν. Ὀλόκληρος ὁ κρατῆρ διπυλακοῦτο ὑπὸ μακρῶν ρωγμῶν καὶ σχισμῶν, αἵτινες δὲν ὑπῆρχον τὴν προτεραιάν, ἡ δὲ θερμοκρασίᾳ τοῦ ἔδαφους αὐτοῦ εἶναι πρὸς τὴν μεσημβρινὴν περιφέρειαν κατὰ τινὰς βαθμοὺς ἀνωτέρα τῆς τοῦ βορείου χείλους, τοῦ μᾶλλον ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Βουλκάνου ἀπέχοντος. Οἱ ἐνταῦθα τυγχάνοντες τραγεῖτικοὶ βράχοι ἔνδον μὲν εἰσὶ μέλανες καὶ ὁμοειδῶς τετηγμένοι, ἡ δ' ἐξωτερικὴ αὐτῶν ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ κιτρίνου ἐπιχρίσματος, προσερχομένου ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ὀξύνων ἀτμῶν κατὰ τὴν τοῦ 1707 ἐκρήξιν· καὶ ἡ ἠφαιστεία σποδὸς (ἄμμος) ἐνταῦθα εἶναι κιτρίνη, ἐνῶ εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ κώνου εἶναι φαιομέλαινα. Ἐκ τῆς σποδοῦ ταύτης διὰ τοῦ χρόνου ἐσχηματίσθη χούς, ἐν τῷ ὀποίῳ φύονται ὀλίγα ἀγριοσυκαὶ, ὀλίγα χόρτα καὶ ὑψηλόμισχοι γαρυφαλέαι, ὧν οἱ σπόροι ὑπὸ τοῦ ἀνέμου βεβαίως προσαχθέντες, ἐριζοβόλησαν ἐνταῦθα. "Ἐτι δ'

εὑρέθησαν ἀνθούοντα τὰ *Senecio vernalis*, *Rumex bucephalophorus* καὶ *Erodium cicutarium*.

Ἀφ' ἡμέρας περὶ ὥραν 10 π. μ. ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου τοῦ νοτίου χεῖλους τοῦ κρατῆρος, διεκρίναμεν σπουδαίαν ἀλλοίωσιν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Βουλκάνου, διότι οὐ μόνον οἱ τέως μέλανες βράχοι, ἕνεκα τῶν χθεσινῶν φλογῶν κατεθρυμματίσθησαν καὶ ἐγένοντο λευκότετοι, ἀλλὰ καὶ ἐπίμηκες ρήγμα καθ' ὅλην τὴν κορυφὴν, τοὐλάχιστον 15 μέτρα διῆκον ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν καὶ βάρους πλέον τῶν 2 μέτρων εὑρίσκετο ἐνώπιον ἡμῶν. Ἐκ τοῦ ρήγματος τούτου, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος βεβαίως ἐπέχει τόπον κρατῆρος, ἐξήρχετο πρὸς παμμεγίστους ὄγκους στροβιλούμενος λευκὸς ἀτμός. Ἡ βιαία ἐξοδος τοῦ ἀτμοῦ, ὅστις ἀμέσως ὑπεράνω τοῦ ρήγματος ἦτο σχεδὸν ἄχρους ἢ ἐλάχιστόν τι ὑποκίτρινος καὶ ἐντελῶς διαφανῆς, ἀνελάμβανε εἰς ὕψος μικρότερον τοῦ μέτρου τὴν λευκότητα τοῦ ἀτμοῦ, ἐντεῦθεν δὲ ὀφθαλμοφανῶς καὶ τεραστίως ἐξογκούμενος μετεβάλλετο εἰς τὰ ὡσεὶ ζυμούμενα νέφη, συνωδεύετο σήμερον ὑπὸ συνεχοῦς κρότου, οἷον μόνον πολλαὶ ἀτμομηχαναὶ συγχρόνως δι' ἀνεώξεως τῶν δικλείδων τοῦ ἀτμοῦ αὐτῶν ἐκκενούμενα· ἠδύναντο νὰ παραγάγωσιν. Ἄλλ' ὁ κρότος οὗτος ἐγένετο ἐξαισίως καταπληκτικὸς περὶ ὥραν 10ην 10', εἰς βαθμὸν ὥστε οὐδεμία διὰ φωνῆς συνεννόησις ἡμῶν ἦτο δυνατή. Συνάμα δὲ οὔτε ἀναφύσημά τι καπνοῦ κεχωσμένου ἢ λίθων ἠδύναμεθα νὰ παρατηρήσωμεν. Τότε ὅμως ἕτερον φαινόμενον ἐξήγειρε τὴν ἐκπληξίν ἡμῶν τόσον ἀνέλπιστον, ὅσον καὶ διδακτικὸν διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν φαινομένων τῆς παρούσης ἐκρήξεως. Ἀπὸ τῆς θέσεως ἡμῶν ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος τὸ βλέμμα περιελάμβανε ἐκτός τοῦ ἀτμίζοντος λόφου τοῦ Βουλκάνου, πρὸς τὰ δεξιὰ ἦτο νοτιοδυτικῶς ὀλόκληρον τὴν θάλασσαν μέχρι τῆς Ἀσπρονήσου καὶ ἐντεῦθεν τὸν μεταξὺ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Καϋμένης ὄρμον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐν ᾧ, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερον, παρατηρήσαμεν πρό τινων ἡμερῶν τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ στρόβιλον, ὡς ἐκ τῶν ἀθρόων ἐκεῖ ἀναδιδομένων ἀερίων. Ὁ στρόβιλος οὗτος ἐφάνη ἡμῖν σήμερον εἰς ἄκρον παραχόδης καὶ ὑπὸ τῶν ἀτμῶν τῆς θερμῆς θαλάσσης περιδινόμενος. Αἶφνης, ἦτο ἡ ὥρα 10.12', εἶδομεν, καὶ δὲν ἐπιστεύομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἀναδύοντα ἐν μέσῳ τῶν ἀφρῶν μέγαν καὶ γωνιώδη μέλανα βράχον, καθέτως, ὡς περ τι κῆτος, ἀνυψούμενον, μετ' ὀλίγον κατακλινόμενον καὶ πάλιν ἀνορθούμενον, ὅπως περὶ ὥραν 10.16' ἐντελῶς πάλιν ἐξαφανισθῆ. Καίτοι δὲν ἦτον εὐχάριστος ἡ διαμονὴ ἡμῶν ἐπὶ τῆς σκοπιᾶς ἡμῶν ταύτης, ἡ περιέργεια ὅμως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὸ ἐκτυλισσόμενον φαινόμενον δὲν ἐπέτρεψεν ἡμῖν ν' ἀπομακρυνθῶμεν οὔτε ὅτε ναύτης τις ἐκ τῆς προσδεδεμένης, ὡς εἴρηται, ἐν τῷ μεταξὺ Μικρᾶς καὶ Νέας Καϋμένης στενωῦ Ἀφροέσσης ἀποσταλαίς, ὑπενθύμιζεν ἡμῖν τὴν ὥραν τοῦ γεύματος. Περὶ ὥραν 1 μ. μ. ἐπανελήφθη ἡ ἀνάδυσις καὶ μετ' ὀλίγον ἐξαφανίσαις βράχων, οὐχὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκριβῶς θέσεως· περὶ τὴν 6 ὅμως μ. μ. ἐνεφανίσθησαν τοιοῦτοι βράχοι ἐκ πολλῶν ταυτοχρόνως σημείων, ἵνα μη-

δέποτε πλέον εξαφανισθῶσι*. Τὴν δὲ νύκτα ἐκ νέου ἀνελθόντες εἰς τὸν παλαιὸν κρατήρα, ἀπηλαύσαμεν θέαμα ἐξαισίον, μεγαλοπρεπέστερον τοῦ ὁποίου ὀλίγοι βεβαίως θνητοὶ ἤξιώθησαν νὰ ἴδωσιν. Ἀκριβῶς κἀτωθεν ἡμῶν καὶ ἐν σμικρᾷ ἀποστάσει ἐξηκόντιζε δίκην πεपुरακτωμένης ὑψικαμίνου τοὺς λευκοὺς καὶ περὶ τὴν ρίζαν αὐτῶν βαθέως ἐρυθρῶς κερωσμένους ἀτμοὺς ὁ μυκώμενος Βουλκάνος, ἐνῶ πανταχόθεν ἐπλήρου τὸν ἀέρα ὁ σπαράσσων ἡμᾶς διάτορος συριγμὸς τοῦ ἀτμοῦ, ὑπεράνω δ' ἐξηπλοῦτο πλατὺ νέφος καλύπτων τὸν οὐρανόν. Πέραν δὲ τοῦ Βουλκάνου ἀνέδυνεν ἐκ τῶν ἀφρῶν ἡ νέα βραχώδης νήσος, εἰς ἣν τότε ἐδώσαμεν πᾶν δικαίως τὸ ὄνομα τῆς Ἀφροέσσης. Οἱ βράχοι αὐτῆς ἐν τῷ σκότει· τῆς νυκτὸς ἐφαίνοντο καὶ ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος διάπυροι, ἀλλ' ἤδη δὲν ἦσαν μεμονωμένοι, ἀλλὰ συμπαγεῖς καὶ ἀποτελοῦντες πεपुरακτωμένην νήσον 2 — 3 μέτρων ὕψους καὶ τοῦλάχιστον 30 μέτρων περιφερείας. Ἐκεῖ δὲ ἔνθα ἄλλοτε εἶχομεν παρατηρήσει τὸν τῶν ἀερίων στρόβιλον ἐν τῇ θαλάσῃ, φαίνεται ὅτι οὗτος εἰσέτι ὑφίστατο, διότι μεταξύ τῶν ἐξαρθέντων βράχων καὶ τῆς Νέας Καυμένης, περιεφέροντο ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐκινούντο τῆδε κἀκεῖσε φερόμεναι ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου γιγαντιαῖα φλόγες, ἐδῶ σθεννύμεναι, ἐκεῖ ἀνκλάμπουσαι, οὐχὶ πλέον ἄχρσοι καὶ διαφανεῖς, ὡς αἱ γῆες ἐπὶ τοῦ κρατήρος τοῦ Βουλκάνου παρατηρηθεῖσαι, ἀλλὰ λευκαὶ, λευκότεραι ὡς αἱ τοῦ φωταερίου, ὧν ἡ λάμψις ὑπερχοντίζουσα τὸ ἐρυθρὸν πῦρ τῶν βράχων ἀπετέλει θέαμα, εἰς ἡμᾶς δ' ἐντύπωσιν, οἷαν οὐδεὶς κάλαμος δύναται νὰ περιγράψῃ. Ὁμολογῶ ὅτι σπανίως εἶχον συγκινηθῆ εἰς παρόμοιον βαθμὸν καὶ ἀσυνειδήτως ἐνεπλήσθησαν δακρύων ὄλων ἡμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπὶ τῷ θεάματι τοῦ ἐν μέσῳ τῆς ἀγρίως ἐπαναστατημένης φύσεως ἡρέμα παρκατσομένου ποικιλοχρόου πυροτεγνήματος. Συνδύζοντες δὲ ταῦτα ἐν τῷ βλέμματι ἡμῶν μετὰ τῆς ὑπὲρ πᾶσαν περιγραφὴν γραφικῆς ὕψεως τῶν πέριξ τοπίων, ἅτινα ἔνθεν μὲν ἐφωτίζοντο ὑπὸ τοῦ σκοτεινοῦ πυρὸς τῶν βράχων καὶ ἀτμῶν, ἔνθεν δὲ καὶ εἰς μεγάλην περιφέρειαν ὑπὸ τῶν ἐκχιμῶτικῶς λευκῶν φλογῶν, ἐνῶ ὑπεράνω πάντων τούτων τὸ ἥρεμον ἀργυρόχρουν φῶς τῆς Σελήνης ἔχρεν ὡσεὶ πέπλον ἀμυδρῶς φωτοῦρῃ ὑποπράσινον, βεβχίως καὶ σήμερον εἰσέτι ἐνθουσιῶμεν, ἀναπολοῦντες εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς ὑπερτάτης ἡμῶν συγκινήσεως ἐπὶ τῇ ἡρέμῳ, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἀκατασχέτω δράσει τῶν τῆς φύσεως δυνάμεων, αἰτινες σήμερον ἠθέλησαν ν' ἀναπτύξωσι τὴν μεγαλοπρεπεστάτην αὐτῶν αἰγλήν, ἢν αὔριον διὰ τῆς κακαστροφῆς καὶ τῆς βίας ἐτι προθερωτέραν διατυπώσωσι τὴν ἀντίθεσιν.

Τὴν νύκτα ταύτην τῆς 13 πρὸς τὴν 14 Φεβρουαρίου, περὶ ὥραν 1.45' ἡ νυκτοφυλακὴ τῆς Ἀφροέσσης ἀντελήφθη πρωτοφανοῦς κρότου ὡσεὶ ἐκ τῆς ἐκρήξεως πολλῶν ὁμοῦ πυροβόλων, εἰς τὸν ὁποῖον εἶπετο ὅ

* Ἴδε εἰκόνα Α', ἔνθα ὑπὸ παριστώσαν τὰς ἡφαιστείους Καυμένης νήσους εἰκόνα ἐσχεδιάσθησαν πέντε φάσεις τῆς πρώτης ἀναδύσεως τῶν διαπύρων βράχων τῆς Ἀφροέσσης ἀπὸ τῆς 9.20 μέχρι τῆς 10 π. μ. ὥρας.

βίαιος ἐξακοντισμὸς εἰς τὰ ὕψη πυκνοῦ νέφους μέλανος καπνοῦ· ἀλλὰ συγχρόνως ἤκουσαν ὀλίγον μετὰ ταῦτα τὴν σωρηδὸν πτώσιν λίθων καὶ ἄμμου ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ παλαιοῦ κῶνου, ἐνῶ συνάμα τὸ ἔδαφος τῆς Νέας Καϋμένης ἐσειετο καὶ ἐπὶ 1' λεπτόν παρετεινέτο ὑπόκωφος βροντή, οἰονεὶ ἐκ τῶν ἐγκατάων τῆς νήσου ἐξερχομένη.

Ὅτε δὲ τὴν πρωΐαν ἐξήλθομεν εἰς τὴν προκουμαίαν, εἶδομεν πλείστας ρωγμὰς καὶ βαθεὰ ρήγματα ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν οἰκίσκων τῆς Νέας Καϋμένης, μία δὲ τις οἰκία ἐπὶ τοῦ Ν Α' ἄκρου τῆς νήσου, χθὲς ὀρθῇ ἔτι, σήμερον εἶχεν ἀνατραπῆ. Τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀπεδίδομεν εἰς τὸν πιθανὸν τῆς νυκτὸς σεισμόν, ἀπεδείχθη ὅμως κατόπιν ὅτι ὠφείλετο εἰς τὴν προϊούσαν καθίζησιν τοῦ μέρους τούτου τῆς Νέας Καϋμένης, προκληθεῖσαν ἐκ τῆς ἐξάρσεως τοῦ Βουλκάνου.

Ἐκ τῶν νέων τούτων ρωγμῶν ἀνεδίδετο θερμὸς ἀτμός, ἐνίοτε καὶ σίζων, πανταχοῦ δὲ μεστὸς ὑδροθείου, ἐκ δὲ τῶν θειονιῶν μεταξὺ Βουλκάνου καὶ παλαιοῦ Κρατῆρος μετεδίδετο σφοδρὰ ὀσμὴ θειώδους ὀξείας, ὀφειλομένου εἰς τὴν ζωηρὰν καυσιν τοῦ θείου. Καθόλου εἰπεῖν προδίδεται κατὰ τὴν ἐκρηξιν ταύτην πανταχοῦ ἡ παρουσία τοῦ θείου, ἐν τῷ ἀέρι, ἐν τῷ ἀτμῷ, ἐν τῇ ὑγραίνουσῃ τὸν Βουλκάνον θαλάσῃ καὶ ἐν τῷ ἔδαφει· καὶ εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἀκριβῶς ἐνταῦθα, ἔνθα ἄλλοτε ὑπέρχεν ἡ θερμὴ θειοπειγῆ, ἡ καλυφθεῖσα νῦν ὑπὸ τοῦ Βουλκάνου, φαίνεται νὰ ὑπάρχη ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ θείου τούτου· ἐν δὲ τῇ ἐπικρατούσῃ νῦν ὑψηλῇ τοῦ ἔδαφους θερμοκρασίᾳ ἀναφλέγεται τὸ θεῖον, τοῦθ' ὅπερ ἐν ὄρα νυκτὸς καθίσταται· ὁρατὸν διὰ τῶν πολλῶν κυανῶν φλογῶν. Ὅταν ποτὲ παύσῃσι τὰ σημερινὰ τῆς ἐνεργείας φαινόμενα καὶ ψυχθῇ τὸ ἔδαφος πάλιν, εἶναι πιθανὸν νὰ εὐρεθῇ πολὺ τὸ αὐτοφύες θεῖον ἔνθα νῦν μυκῶνται αἱ θειονιαί.

Ἐκτὸς τοῦ θείου παρουσιάζεται ἀφθονώτατος ὁ σιδήρος ἐν ἀπάσῃ τῇ ἐπηρεαζομένῃ ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως ἐκτάσει. Οὐ μόνον συμβαίνει ἐνταῦθα ἐν γιγαντιαίῳ μέτρῳ ἀνωθεν τῆς κορυφῆς τοῦ Βουλκάνου καὶ ἐν ἀμέσῳ γειννιάσει τῶν φλογῶν, ἀδιάλειπτος ἐξάχνωσις ὑπερχλωριούχου σιδήρου, ὡς ἀναντιρρήτως μαρτυρεῖ ἡ ἐρυθροκίτρινη χροιά τῶν εἰς ὀλίγων μέτρων ὕψος ἀπὸ τοῦ Βουλκάνου συμπυκνουμένων νεφῶν τοῦ ἀτμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἀφροέσεως, ὅποταν αὕτη εἶχεν ἀνυψωθῆ ἀρκούντως, ἀνέθορε τοιοῦτος ἐρυθροκίτρινος, τὸ τῆς ὀρυκτῆς ὄχρας χρῶμα δεικνύων ἀτμός· ἔπειτα δὲ ἀνεῦρον ἐν τῷ ἐκ τῶν ρωγμῶν τῶν διαπύρων ἔτι βράχων ἐξορμῶντι· ἀτμῷ πάντοτε καὶ τι ποσοστὸν θειικοῦ σιδήρου, ὅπερ φαίνεται νὰ συμπαρεσύρθη μηχανικῶς. Μάλιστα ὅμως ἡ θάλασσα καὶ πρὸ πάντων ἡ τὰς ἀκτὰς τοῦ Βουλκάνου καὶ τῆς Νέας Καϋμένης βρέχουσα, εἶναι μεστὴ σιδήρου, ὅστις ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ὑπάρχει ἐν τοῖς θερμοτάτοις σημείοις τῆς θαλάσσης κατὰ 5—6°]. Τοσοῦτῳ δὲ μοι φαίνεται περίεργος ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐκ σιδήρου ἰζήματος ἐν τῷ θαλασσίῳ ὕδατι, ὥστε δὲν εἶναι ἀπὸ σκοποῦ ἰδιαιτέρᾳ τις μελέτη περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ. Ἡ μελέτη αὕτη θέλει κυρίως διαλευκάνει τὴν ἀπορίαν ἡμῶν, τὸ πρῶτον πρὸς τὴν Νέαν Καϋμένην προσεγγίζο-

μένων, διὰ τὰς ποικίλας καὶ ἀποτόμως παραλασσούσας χροιάς, ἃς ἐδείκνυεν ἢ ὡς ὑπὸ ποικιλοχρῶν ρευμάτων διηυλακωμένη θάλασσα. Οὐ μόνον ἀποτόμους διαφορὰς θερμοκρασίας ἐδείκνυον τὰ ρεύματα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ὁ χρωματισμὸς αὐτῶν ἐποικίλλετο, ἀπὸ βαθέως πρασίνου αἰφνης μεταπίπτων εἰς λευκὸν γαλακτόχρουν καὶ ἀπὸ σχεδὸν αἵματοχρόου εἰς ὠχροκίτρινον (ὄρα σελ. 181). Σπουδαία ἀναμφιλέκτως πρέπει νὰ ἦναι ἡ συμμετοχὴ τοῦ σιδήρου εἰς τὰ φαινόμενα ταῦτα, διότι ὅπου δῆποτε ἐξετάσῃ τις τοὺς ὑπὸ τῆς θαλάσσης βρεχομένους βράχους, τὰς βαθμίδας τοῦ κρηπιδώματος τῆς προκυμαίας καὶ αὐτὸ τὸ καθιζήθην ἔδαφος τῆς Νέας Καϋμένης, πανταχοῦ εὐρίσκει ἐν ἐρυθροφαίον, σκωριόχρουν καὶ γλοιώδες ἰζημα, ἔχον πάχος 2-3 ἑκατοστομέτρων. Τὸ ἰζημα τοῦτο ἐξετάσας, εὖρον ὅτι εὐκόλως διαλύεται ἐν ὑδροχλωρικῷ ὄξει, ἐγκαταλείπον ἀδιάλυτον λεπτὴν κόκκιν λευκὴν. Αὕτη μὲν συνίσταται ἐκ πυριτικού ἁλατος, μὴ διαλυτοῦ ἐν ὑδροχλωρικῷ ὄξει, συνισταμένου ἐκ πυριτικού ὄξεος, ἀργίλλου καὶ ἀσθέστου, καὶ ἐκ σημαντικῆς ποσότητος ἐλευθέρου πυριτικού ὄξεος· τὸ δ' ἐν τῷ ὑδροχλωρικῷ ὄξει διαλυτὸν μέρος τοῦ ἐρυθροφαίου ἰζήματος, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ, εἶναι καθαρὸν ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου. Τοσαύτη δ' εἶναι ἡ ποσότης αὐτοῦ, ὥστε ὀπόταν ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης ταραχθῆ ὑπὸ πνέοντος ἀνέμου, τὰ κύματα συμπαρασύρουσι τὸ ἀναταρασσόμενον λεπτοφυές ἰζημα καὶ ἐν ἀκαρεῖ βάφεται σκοτεινῶς αἵματοχρῶς ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις τῆς θαλάσσης περὶ τὴν νῆσον. Ἄλλὰ νῦν ἐπέρχεται ἔκρηξις τις ἐπὶ τοῦ κρατῆρος τῆς κορυφῆς τοῦ Βουλκάνου : ἡ πνοὴ τῶν πρὸς τὰ ἔξω τεινόντων ἀτμῶν εἶναι τοσαύτη, ὥστε ἐκτὸς τῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὄρους ἀναδιδομένων, διέρχονται καὶ διὰ τῶν ρωγμῶν τῶν βράχων καὶ μέχρι τῆς θαλάσσης, τὸ δὲ πολὺ ἐντὸς τῶν ἀτμῶν τούτων ἐνυπάρχον ὑδροχλώριον διαλύεται ἐν τῷ ὕδατι, μεταβάλλει τὴν ἀντίδρασιν αὐτοῦ εἰς ὄξινον καὶ διαλύει ἐν ἀκαρεῖ τὸ διαλυτὸν ἐρυθροφαῖον ἰζημα, ἐγκαταλείπον αἰωρούμενον τὸ εἰδικῶς ἐλαφρότερον ἐκ πυριτικῶν ἁλάτων συνιστάμενον καὶ κατάλευκον μέρος τοῦ ἰζήματος. Τούτου ἕνεκα ὡς διὰ μαγείας ἡ πρὸ στιγμῶν τινων αἵματοχρῶς εἰσέτι θάλασσα καθίσταται γαλακτόχρως. Νῦν ὁμως πάλιν ἐξορμᾷ ἀτμὸς μεστός ἀτμῶν σιδήρου: ἐφ' ὅσον τότε τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης δὲν προσλάβῃ ἀλκαλικὴν πῶς ἀντίδρασιν, ὁ προσελθὼν σίδηρος ἐν μέρει διαλύεται εἰς τὸ ὑπάρχον ὑδροχλωρικὸν ὄξύ, βάφον οὕτω καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ λεπτὸν αἰωρούμενον ἰζημα διὰ ζωηρῶς κιτρίνου χρώματος. Τέλος δ' ἐπέρχεται παῦλά τις, τὸ ὕδωρ ψύχεται καὶ τὰ ἰζήματα κατέρχονται πρὸς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης· τότε δὲ ἀναφαίνεται τὸ σκοτεινῶς πράσινον χρῶμα, ἧτοι ὁ φυσικὸς χρωματισμὸς τῶν ὑδάτων τοῦ κόλπου τῆς Σαντορίνης.

Τὴν σειρὰν ταύτην τῶν τοῦ χρώματος μεταλλαγῶν κατῶρθωσα ἐν σμικρῷ πειραματίζων ν' ἀναπαράγαγω. Λαβὼν ὕδωρ διαυγές καὶ ἄχρουν, θερμοκρασίας δ' ἀνωτέρας τῶν 90° ἐκ τῆς παρὰ τὸν ἀναδυόμενον Βουλκάνον θαλάσσης, ἔβρασά αὐτὸ ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἐξήτμισα· ἀφθόως τότε ἐκλύεται ἀπὸ τοῦ ὕδατος ἀνθρακικὸν ὄξύ ἐκ τοῦ ἀναμφισβητή-

τως ἐν αὐτῷ διαλελυμένου διασπαρακτικοῦ ὑποξειδίου τοῦ σιδήρου, τῆ δὲ προσελεύσει τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ὀξυγόνου θολοῦται τὸ ὕδωρ καὶ γεννᾶται ἴζημα ἀεὶ πληθυνόμενον ἐκ τοῦ σκοτεινῶς αἵματοχρόου ὑδροξειδίου τοῦ σιδήρου. Εἰσὶν ἀντιδράσεις αὗται, αἱ ἐνταῦθα τελούμεναι, οἷας πᾶς χημικὸς ἐκ τῶν ἐργασιῶν του ἐν τῷ χημείῳ γινώσκει· τὸ καταπλήσσον ὅμως εἶναι αἱ κολοσσιαῖαι ποσότητες, αἵτινες εἰς τὰς ἀντιδράσεις ταύτας λαμβάνουσι μέρος, χωρὶς οὐδὲ κατὰ κεραίαν νὰ παραλλάσσωνται οἱ νόμοι τῆς φύσεως.

Τὴν 14 Φεβρουαρίου τὸ νέον ὄρος διετέλει ἐν διηνεκεὶ αὐξήσει· ἄνευ κρότου τινὸς ἢ συριγμοῦ ἐξήρχοντο ἐκ τε τῆς κορυφῆς καὶ ἐκ τῶν ἀκτῶν οἱ ἀτμοί. Ἡ ἐπικρατοῦσα σιγὴ εἶχε τότε τί τὸ μελαγχολικὸν καὶ μόνος τυγχάνων ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος, θεώμενος τὰ ὑπ' ἐμὲ συμβαίνοντα, κατελαμβανόμεν ὡσεὶ ὑπὸ αἰσθήματος ἐγκαταλείψεως ἐν τῇ ἀγρίᾳ ἐρήμῳ. Βράχος τότε διαρρηγνυόμενος καὶ ἐκ τοῦ ὕψους κυλινδούμενος, παρήγαγε περίεργον σειρὰν ἤχων ἐκ τῆς πρὸς ἄλλους βράχους προσκρούσεως, οἷτινες αἰφνης ἐν τῇ φαντασίᾳ μου συνεδύζοντο πρὸς τὴν ἡρεμον ἅμα καὶ μελαγχολικὴν μελωδίαν τοῦ δημῶδους Γερμανικοῦ ἄσματος τῆς Loreley τοῦ "Αἶνε.... Τί ἄρα γε εἶναι ὁ ἦχος; Ἐὰν δὲν ἦμην ἐγὼ, ὅπως ἀντιληφθῶ αὐτοῦ, ἠδύνατο τάχα νὰ κληθῆ ἦχος; Ἦτο ἄρα γε στεναγμὸς τοῦ πίπτοντος βράχου ἢ λυπηρὰ αὕτη μελωδία; Καὶ ὑπῆρχε τις εἰρμὸς μεταξύ τῆς γενέσεως αὐτῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ καὶ τῆς ἐν ἄλλῳ τόπῳ καὶ ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ἐμπνεύσεως τοῦ ποιητοῦ καὶ αἰδοῦ;

Περὶ ὥραν 2. 25' εἶχον ἀνέλθει καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς εἰς τὸν παλαιὸν Κρατῆρα, συγχρόνως δὲ διεκόπη ἡ ἐπικρατοῦσα ἡρεμία καὶ ὄξυς συριγμὸς ἐν ἀκραιφνέσσιν ἐκτετακτοῦ μετὰ χαλαροῦ, ἀπεριγραπτῶς ἰσχυροῦ πανταχόθεν πατάγου, διαρκέσαντος ἐπὶ 2 λεπτά τῆς ὥρας, διεδέχτο αὐτήν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τρεῖς σφοδραὶ ἐκρήξεις ἀτμοῦ, ὡσεὶ τρεῖς εὐκρινῶς διακρινόμενοι κανονισμοί, ἐγένοντο ἐπὶ διαφορῶν σημείων τοῦ Βουλκάνου, δύο ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου καὶ ἑτέρα Β.Α. παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Βουλκάνου. Ἄλλ' αἰφνης ὑπὸ σύγχρονον ἐκκωφωτικὴν καὶ παρατεταμένην βροντὴν ἠνοιχθη τὸ ὄροπέδιον καὶ ἐξώρμα τεφρόχρους ἐν τῷ κιτρίνῳ, πυκνὸς ἀτμὸς ἐν εἶδει ἀναρίθμων πυκνῶς συνωθουμένων καὶ ἑλικοειδεῖς στροβίλους ἀποτελούντων νεφῶν, διωθουμένων μεταξύ τοῦ ὡς καὶ πρότερον ἐν σιγῇ ἀνερχομένου λευκοῦ ἀτμοῦ. Τὰ νέφη ταῦτα, καθέτως ἐξακοντιζόμενα, ἐσχημάτιζον ὑψίστην στήλην καπνοῦ τοῦλάχιστον 50 μέτρων διαμέτρου, ἥτις βραδέως μόνον μετετοπίζετο κατὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πνέοντος ἀνέμου, φθάσασα δ' εἰς ὕψος 200—300 μέτρων, ἐξετείνετο ἐν τῷ ὕψει, πυκνὴ πάντοτε καὶ συμπαγής, εἰς ἀπειραρίθμους κλάδους, οἷτινες ὡσεὶ στάχεις ἀπεμακρύνοντο ἀκτινοειδῶς. Τοιαύτας ἐκρήξεις ἀτμοῦ εἶχον παρατηρήσει πλειοτέρας ἤδη, ἀλλ' οὐδεμίαν ὑπερέβη τὸ ὕψος 200 μέτρων, οὐδεμίαν δ' ἐπίσης ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς ἄμμον ἢ λίθους, ἦσαν δηλαδὴ ἐν ἄλλαις λέξεσι ἀπλαῖ ἐκρήξεις ἀτμοῦ, ὅστις ἐν τοῖς διαπύροις ἐγκάτοις τοῦ ὄρους συνωθούμενος καὶ περικλειόμενος, ἀπο-

κτῆσας δὲ τούτου ἕνεκα μεγίστην ἔλαστικὴν τάσιν, ἀπετίναξεν, ὅπταν αὕτη ἐγένετο ὑπερβολικὴ, πᾶν τὸ ἐπιπροσθεῖν ἐμπόδιον καὶ κατέκτησε βιαίως τὴν πρὸς τὰ ἔξω δίοδον. Πιθανῶς εἰς τὴν τοιαύτην ὄρμην αὐτοῦ νὰ ὀφείληται ἡ τεφρὰ χροιά, ἣν τότε βεβαίως ὁ συμπαρασυρόμενος κο- νιορτὸς τῶν συντριβομένων βράχων μεταδίδει εἰς αὐτόν.

Ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ νοτίου χεῖλους τοῦ παλαιοῦ Κρατῆρος σκοπιᾶς ἡμῶν ἐφαίνετο καὶ σήμερον, 14 Φεβρουαρίου, ἡ ἐν τῷ σχηματίζεσθαι εὐρισκο- μένη νῆσος μεταξὺ Νέας καὶ Παλαιᾶς Καϋμένης ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ ὄρμου τοῦ ἁγίου Γεωργίου· χωρὶς πλέον νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ ἀναδυόμενος βρά- χος, διεκρίνετο ἐν μέσῳ πυκνοῦ ἀτμοῦ ὅτε μὲν σμικρυνόμενος, ὅτε δὲ με- γεθυνόμενος. Ἡ ἐν σελ. 178 ὑπὸ τὴν ἀποψὶν τῶν Καϋμένων Νήσων πα- ρατιθεμένη εἰκὼν (Α') παριστᾷ τὰς προσπάθειάς τῶν ἀναδυομένων βρά- χων νὰ συμπηχθῶσι πρὸς νῆσον, ἃς ἐπὶ 48 λεπτά, ἀπὸ τῆς ὥρ. 10.12 ἕως τῆς 11ης, ἰχνογραφῶν παρηκολούθησα.

Ἄλλὰ τὴν 15 Φεβρουαρίου ἡ νῆσος αὕτη εἶχε, καθὼς ἀνωτέρω ἀνέφερον ἤδη παγιωθῆ, ἡ δ' ἐξαρσις ἦτο γενικὴ, διότι, ἐνῶ πρό τινων εἰσέτι ἡμερῶν ἐξώθεν τοῦ ὄρμου Ἁγίου Γεωργίου ὁ βυθὸς τῆς θαλάσ- σης ἔκειτο εἰς βάθος μείζον ὄλων τῶν σχοινίων ἃ ἐκέκτητο ἡ Ἀφρῶσα πρὸς καταμέτρησιν τοῦ βάθους, σήμερον μεταξὺ τῆς νέας νήσου καὶ τοῦ Βουλκάνου τῆς Νέας Καϋμένης ἡ θάλασσα ἐδείκνυε βάθος ἕλατ- τον τῶν 23 μέτρων καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἡ λέμβος, δι' ἧς διηυθύνθη πρὸς τὴν νῆσον, προσέκοπεν ἐπὶ τῶν αἰχμηρῶν βράχων. Ὅντως μετὰ τινὰς ἡμέρας, ἀνυψωθέντος ἐντελῶς καὶ τοῦ βυθοῦ τούτου, ἠνώθη ἡ νῆσος μετὰ τῆς Νέας Καϋμένης. Δὲν ἦτο δ' εὐκόλος ἡ εἰς τὴν νῆσον ταύτην προσέγγισις, διότι ὁ πνέων δυτικὸς ἄνεμος ἐκύλιεν ἀπειλητικῶς τὰ ζέοντα κύματα κατ' ἑμοῦ, ἔδει δὲ μέγα τόξον περὶ τὴν νῆσον νὰ περιγράψω, ὅπως δυνηθῶ ν' ἀράξω ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους αὐτῆς. Τῇ βοήθειᾳ δύο ναυτῶν ἔθραυσα τεμάχιον τοῦ βράχου, ὅστις καὶ ἐνταῦθα εἶναι τραχεί- τος μέλας τεφροχροίζων ἢ καὶ πρὸς τὸ σκοτεινῶς ἐρυθρόφαιον ἀποκλί- νων. Τὰ ἐνδότερα σημεῖα τοῦ βράχου παρίστανται καλῶς τετηγημένα, ἀλλ' ἡ περιφέρεια αὐτοῦ εἶναι πορώδης καὶ εὐθρυπτος ὡς ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν ὀξίνων ἀτμῶν διαθρώσεως. Παραλείπω ἐνταῦθα τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ληφθέντος δείγματος, τοῦτο μόνον ὁμῶς δέον νὰ σημειώσω εἰσέτι ὅτι ἡ νέα ἐξαρσις διαφέρει τῆς τοῦ 1707 κατὰ περιουσίαν 1—2% τιτανικοῦ ὀξέος καὶ κατὰ τὸ μείζον τοῦ πυριτικοῦ ὀξέος ποσοστὸν, ὅπερ ἔν τισι δείγμασιν ἀνέρχεται μέχρις 68% ἐνῶ εἰς τὴν Ἐκλαν, τὴν Αἴτναν καὶ τὸν Βεζούβιον, ὡς καὶ εἰς τοὺς τραχείτας τῆς γερμανικῆς Eifel, εἶναι πολὺ ὑποδέεστερον. Θερμανθὲν τὸ τεμάχιον διὰ τοῦ καμινευτήρος αὐλοῦ, ἀνέδιδεν ὁσμὴν θειώδους ὀξέος.

Ὁ βράχος ἐξ οὗ ἀπέσπασα τὸ δεῖγμα, ἐβρέχετο ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ ἦτο μὲν θερμὸς, οὐχὶ δὲ διάπυρος· ἀλλὰ περὶ τὸ κέντρον τῆς νήσου, εἰς ἀπόστασιν 4 ἢ 5 μέτρων ἀπ' ἑμοῦ, ἐφαίνοντο οἱ βράχοι ὡσεὶ πε- πυρακτωμένοι, ἐνῶ δὲ τὸ ὕδωρ ἐβράζε περὶ αὐτῶν, ἐν τῷ κέντρῳ ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία δὲν ἐπέτρεπε τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὕδατος καὶ ὁ ἐντῶ-

θεν άτμους άνεφυσάτο, όξυν ήχον δίκην σάλπιγγος έκπέμπων, συνάμα δέ και θειώδες όξύ και ύδροθειον, εις μέγα ύψος, συμπαρασύρων πίδακα ζέοντος ύδατος μέχρις ύψους 5 ή 6 μέτρων. Δέν έβρεχόμην, διότι ήμην πρό του άνέμου, άλλ' ό πίδαξ έθρυμματίζετο εις μυριάδας σταγόνων πιπτουσών εις την πέραν τής νήσου θάλασσαν με τον κρότον ραγδαίας βροχής. Έπειδή λοιπόν περίξ τής νήσου ό των άερίων άναβρασμός παρήγαγε πυκνόν άφρόν, έδικαιώθη τό όνομα τής Άφροέσσας, όπερ πρώτος έγώ ειχον δώσει εις την νήσον και όπερ έπέπρωτο, ως πολλά φεύ έργα μου, να ή έφήμερον μόνον, άφου μετ' όλίγας ήμέρας και ή νήσος Άφροέσσα έντελώς ήνώθη μετá τής Νέας Καυμένης, άποτελέσασα έν και μόνον ύψηλόν νεόπλασμα μετá του λόφου Βουλκάνου.

Τήν αύτην ήμέραν έγέγοντο περι ώραν 10.10', 11.15' π. μ., 3 και 6.50' μ. μ. όμοιαι των χθές παρατηρηθεισών έκρήξεις άτμου, ών μόνον ή τελευταία συνωδεύετο ύπό πεπυρακτωμένων λίθων, πεσόντων έπ' αύτου του Βουλκάνου. Οί έξακοντιζόμενοι λίθοι ούτοι, ών έλαβον δείγματα, εισί συντρίμματα των βράχων, έπίτηδες δ' άποφεύγω να καλέσω αύτους άπό τουδε μύδρου, διότι οι κατά την μεγάλην έκρηξιν τής 20 Φεβρουαρίου πραγματικοί έκσφενδονισθέντες μύδροι έδείκνυον άλλοιον χαρακτήρα.

Τήν 16 Φεβρουαρίου, άφυπνισθέντες την 5. 30' ώραν ύπό βρυχηθμού έκρήξεως διαρκεσάσης μέχρι τής 6ης ώρας, έξήλθομεν εις την ξηράν και είδομεν ότι και τό βόρειον μέρος του παλαιου κώνου έφερε νυν βαθέα ρήγματα, έξ ών έξηκοντιζοντο θειούχοι άτμοί θερμοκρασίας 41°. Η θερμοκρασία των πλησίον του Βουλκάνου ύδάτων διαρκώς αυξάνεται, ειναί δε σήμεραν μετáξυ 79—87. 20. Περί ώραν 9.30' έγένετο μικρά τις έκρηξις, ήν, επί του Βουλκάνου εύρισκόμενοι, παρηκολουθούμεν έξ άποστάσεως μόλις 50 μέτρων. Κατά πρώτον προειδοποίησεν ήμáς μυκηθμός συγκεχυμένος επί πεντάλεπτον διαρκέσας, κατόπιν δε ήκούσθη βραχεία άλλ' έντονος ύποχθόνιος βροντή και άμέσως μετá ταύτα άνυψώθη εκ των βράχων του όροπεδίου εις ύψος 200 μέτρων και πλέον στήλη σκοτεινώς τεχροχρόου και κιτρίνου άμα άτμου, έν άδιαλείπτω όργασμῳ και στροβιλισμῳ εύρισκομένη, και τέλος έπήλθεν έκσφενδόνησις λίθων έν είδει δέσμης καθέτως προς τά άνω προβαινούσης. Δέν ήσαν πολλοί οι λίθοι ούτε μεγάλοι, τό πολύ ειχον τό μέγεθος κεφαλής παιδός· άλλ' όμως έστρέφοντο διηλεκώς έν τῳ άέρι και έπιπτον σχεδόν εις τό σημειον έξ ου έξηκοντίσθησαν, τό δε νέφος του άτμου ύψουτο τουλάχιστον εις διπλάσιον ύψος. Ένα τοιούτον λίθον παρηκολούθησα κατά την άνύψωσιν και την πτώσιν αύτου, διαρκέσασαν 6 δευτερόλεπτα, όπερ άναλογεί εις ύψος 90 μέτρων περίπου.

Άπό τής 16 Φεβρουαρίου μέχρι τής Κυριακής 18 Φεβρουαρίου τά αύτά περίπου φαινόμενα επανελαμβάνοντο· αι του άτμου έκρήξεις δέν ήσαν πλειότεραι των τριών καθ' εκάστην, πάσαι δ' άσθενέστεραι των προπεριγραφεισών.

Κατά την 19 Φεβρουαρίου, ήμέραν Δευτέραν, τό Ήραίστειον ούδε-

μίαν ἐποίησεν ἔκρηξιν, ὡς ἐὰν ἤθελε ν' ἀναπαυθῆ, παρέσχε δὲ λαμπρὸν θέαμα, οὐ ἐκ τῆς πρωτευούσης Θήρας ἀπηλαύσαμεν, μεταβάντες τὴν ἡμέραν ταύτην πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτῆς. Ἡ ἐν σελ. 178 εἰκὼν Α' ἀσθενῶς μόνον ἀναπαράγει τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ. Ὡς δύο ἐκθαμβωτικῶς λευκαὶ στῆλαι ἀνήρχοντο ἐκ τῶν κρατήρων τοῦ Βουλκάνου καὶ τῆς Ἀφροέσης οἱ ἀκαταπαύστως στροβιλούμενοι ἀτμοὶ καὶ ἠνοῦντο ἐν ἀθεοράτῳ ὕψει πρὸς ἕν κοινὸν νέφος, μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος ἐξαπλούμενον, ἐνῶ ὁ βαθυκύανος οὐρανὸς περὶξ οὔτε ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου νέφους ἐθολοῦτο. Περὶ τὴν ἐσπέραν ἀνῆλθον εἰς τὸν παλαιὸν κρατήρα καὶ πολλαὶ κυραὶ ἀφίχθεῖσαι ἐπὶ Ρωσσικοῦ δικρότου. Ἀπὸ δὲ τῆς 16 Φεβρουαρίου εἶχον ἐπισκεφθῆ τὰς Καϋμένας Νήσους τρία μεγάλα ἀγγλικὰ καὶ ἕν γαλλικὸν πολεμικὸν πλοῖον, ὅπως παρατηρήσοι τὰ φαινόμενα καὶ φέρωσι βοηθήματα εἰς τοὺς τυχόν ἀπειλούμενους κατοίκους. Μείναντες ἐν ἀτμῷ ἐπὶ τινὰς ὥρας καὶ πεισθέντες ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδεὶς κίνδυνος ἠπειλεῖ τὴν νῆσον, ἀπέπλευσαν πάλιν.

Τὴν 20 Φεβρουαρίου ἡμέραν Τρίτην ὁ καιρὸς ἦτο, ὡς χθές, ἐξαισίας ὥρατος. Πρὸ 40 ὥρῶν οὐδεμία ἔκρηξις εἶχε λάβει χώραν καὶ νῦν ἔτι ὥραν 8ην π. μ. ἄκρα ἐπεκράτει ἡρεμία. Ἐξῆλθον εἰς τὴν ξηρὰν. Ἐξ ὄλων τῶν ρωγμῶν καὶ ρηγμάτων ἐξακολουθοῦσι θερμοὶ ἀτμοὶ ἀναδιδόμενοι. Τὸ ἐρυθρὸν ἐκ σιδήρου ἴζημα ἐξηφανίσθη νῦν καὶ καθ' ἀπασαν τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ προσεφύετο ἐπὶ τῶν λίθων ἡ μνημονευθεῖσα λευκὴ κόνις.

Ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ταύτης καὶ οὐ μακρὰν τοῦ πλοίου ἡμῶν ἀφίκετο σήμερον μικρὸν ἰστιοφόρον ἐκ Θήρας καὶ προσεδέθη παρὰ τὴν οἰκίαν, εἰς ἣν ἐπὶ τραπέζης εἶχον στήσει τὰς χημικὰς συσκευάς μου, σκοποῦν νὰ φορτώσῃ σωρὸν τινα Θεραϊκῆς γῆς (ἐσφαλμένως πορτοσελάνας ἐνταῦθα καλουμένης) καὶ νὰ μεταφέρῃ αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν Θήραν, ὅθεν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχε μετακομισθῆ χάριν οἰκοδομικῶν σκοπῶν. Τὸ πλήρωμα τῆς μικρᾶς ταύτης σκούνας, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων ναυτῶν καὶ τοῦ πλοιάρχου, ἀπὸ τῆς νυκτὸς εἰργάζετο εἰς τὴν φόρτωσιν. Δὲν προησθάνοντο οἱ δυστυχεῖς τί ἐπέπρωτο νὰ φέρῃ αὐτοῖς ἡ προσεχὴς ὥρα!

Θὰ προσπαθήσω νὰ ἐκθέσω τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα, ὡς τότε ὑπὸ τὸ κράτος νωπῆς ἔτι ἐντυπώσεως κατέγραφον αὐτὰ εἰς τὸ ἕμὸν σημειωματᾶριον.

Ἐξελθόντες εἰς τὴν ξηρὰν μετέβημεν μέχρι τοῦ ΝΑ. Ἀκρωτηρίου τῆς Νέας Καϋμένης, ἐνθα εὐρίσκονται οἱ μέχρι τῆς στέγης μετὰ τοῦ ἐδάφους τῆς νήσου ὑπὸ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης νῦν διατελοῦντες οἰκίσκοι, ὅθεν ἐπισκοποῦμεν ὀλόκληρον τὸ μεσημβρινὸν ἡμῶν τοῦ κόλπου τῆς Σαντορίνης. Ὁ ὀρίζων ἦτο κεκαλυμμένος ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀνερχομένου ἀτμοῦ, ὅστις ἐφέρετο ὑπὸ τὴν λεπτὴν τοῦ ἀνέμου πνοῆν μέχρι τῆς Ἀσπρονήσου, δίνας σχηματίζων ἐν τῷ ἀτμῷδε ὄγκῳ καὶ ὡς ἐκ τούτου μεταποιῶν αὐτὸν εἰς εἶδος ἀτμοσιφῶνων, οἵτινες δίκην τῶν ὕδροσιφῶνων συνίσταντο ἐκ δύο ὑψιτενῶν, ἐν τῷ μέσῳ διὰ τῶν κορυφῶν αὐτῶν ἀπτομένων κῶνων καὶ περιστρέφοντο διηλεκτικῶς, βραδέως ἐπὶ τῆς

ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης κινούμενοι καὶ ἐν ταύτῃ ἀνυψούμενοι, ἕως οὔ, εἰς τι ὕψος ἀνελθόντες, διελύοντο καὶ καθίσταντο ἀόρατοι. Τοιοῦτους σίφωνα, κατὰ στίχους πολλαπλοῦς τεταγμένους, παρετηρήσαμεν κατὰ χιλιάδας.

Τὸ ἐξαρθὲν ὄρος τοῦ Βουλκάνου, τ' ὁποῖόν τινες ἀποκαλοῦσι καὶ Γεώργιον Α', παρίσταται σήμερον ἐνώπιον ἡμῶν ἐν ἐντελῶς παρηλλαγμένη μορφῇ. Ἀπὸ τῶν τελευταίων 48 ὥρων τεραστίως ἔχει ἐξογκωθῆ, τοῦλάχιστον κατ' 25 μέτρα προχωρήσαν πρὸς τὴν Νέαν Καυμένην, ἀπειλητικῶς δὲ ἴστανται πελώριοι βράχοι· εἰς ὕψος 30 καὶ πλέον μέτρων ἄνωθεν τῶν δύο ναίσκων, οὗς τὴν 10ην Φεβρουαρίου εὔρομεν 150 μέτρα εἰσέτι ἀπέχοντας ἀπὸ τοῦ ὄρους. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐπίκειται ἡ κατάπτωσης τῶν βράχων τούτων καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὄγκον αὐτῶν κατάπτωσης καὶ ἐξαφάνισης τῶν ναίσκων. Ἐνώπιον ἡμῶν βράχος ἐκ τῆς κορυφῆς ἀσπασθεὶς προσκρούει ἐπὶ τῶν λοιπῶν καὶ συντρίβεται, ἕκαστον δὲ τεμάχιον αὐτοῦ ἀναπηδῶν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων βράχων παράγει μελωδικὴν κλίμακα ὀξέων ἤχων, σὺν τῷ συνοδεύοντι τὴν πτώσιν τοῦ ὑποκόφῳ δούπῳ. Τὰ συντρίμματα ταῦτα, κυλινδούμενα μέχρις ἡμῶν, εἰσι θερμότατα, σφαῖρα δὲ μολύβδου ἀποτεθεῖσα ἐπὶ τοιοῦτου συντρίμματος ἐτήχθη πάραυτα. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀτμοῦ ἡ ἀνάπτυξις ὑπερακοντιζέει πᾶν τὸ μέχρι τοῦδε ὀρώμενον καὶ οὐ μόνον ἐκ τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Βουλκάνου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπαφῆς τούτου μετὰ τοῦ παλαιοῦ κώνου βιαίως ἐξέρχεται πυκνὸς ἀτμὸς μετὰ παταγῶδους συριγμοῦ ὡς ἀπὸ πληθῆος ἀτμομηχανῶν συγχρόνως κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις ἐξακοντιζόμενος. Καὶ τὸ ἔδαφος ἐν ἀποστάσει 30 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐξάρσεως εἶναι σήμερον 66°, ἤτοι κατ' 9° θερμότερον ἢ χθές, τέλματα δέ τινα παρὰ τοὺς ναίσκους δεικνύουσι θερμοκρασίας μέχρις 98°. Ἐπὶ τοῦ ὕδατος αὐτῶν ἐπιπλέουσι μεταξὺ τῆς ὑπὸ κυανίζοντος ἄμα καὶ μεταλλικῶς στυλπνοῦ ὑμένος ἐξ ἐπιτεταρτοξιδίου τοῦ σιδήρου κεκαλυμμένης ἐπιφανείας τεμάχια κισσήρεως, τὸ δὲ ὕδωρ ἔχει τὴν στύφουσαν γεῦσιν τοῦ σιδήρου, ἀλλ' οὐδόλως ἀλμυρὰν, καὶ ὁσμὴν ὑδροθείου, ἐνῶ πέραξ ἐξ ἐκάστου σημείου τοῦ ἐδάφους ἀναδίδεται τὸ πνιγερὸν καὶ δυσώδες θεῖωδες ὄξυ. Τὸ ἐν λόγῳ τέλμα κεῖται 10 15 ἑκατοστόμετρα ὑψηλότερον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ ρεεῖ ἀκαταπαύστως ἐν εἴδει ρύακος 82.7° πρὸς τὴν μόλις δύο μέτρα ἀπέχουσαν θάλασσαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τέλμα τοῦτο εἶναι μικρῶν διαστάσεων δὲν χωρεῖ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἐκκενοῦται ἐκθλιβόμενον ὑπὸ τοῦ ἀδιαιπίτως προχωροῦντος Βουλκάνου· ὅθεν ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἐνταῦθα, ἐν μέσῳ τοῦ πεπυρακτωμένου ἐδάφους τῆς ἀνυψουμένης νήσου, ἐσχηματίσθη πηγὴ ὕδατος. Εἶχον παρατηρήσει καὶ χθές τὴν πηγὴν ταύτην· καὶ χθές τὴν αὐτὴν ποσότητα ἐκρέοντος ὕδατος παρετήρησα, ὡς σήμερον. Ἴσως εἶναι αὕτη ἡ ἰαματικὴ πηγὴ τοῦ ποτὲ ὄρου τοῦ Βουλκάνου. Ὅπως δὲ ποτε καὶ ἂν ἔχη, μετ' ὀλίγας ἡμέρας δὲν θὰ ὑφίσταται πλέον, θὰ ἔχωσι δὲ καλύψει αὐτὴν οἱ βράχοι.

Ἄπαντα τὰ φαινόμενα ὑπεδείκνυν ὅτι τὸ ἡρακίσειον μετὰ τὴν

χθесινὴν του ἀνάπαυσιν διατελεῖ ἐν καταστάσει πυρετώδους παροξυσμοῦ, ἡμεῖς δὲ κατελαμβανόμεθα ὑπὸ εὐνοήτου ἐνδοιασμοῦ, ἀν ἔπρεπε καὶ σήμερον ν' ἀναβῶμεν εἰς τὸν παλαιὸν κρατῆρα ἢ μὴ, διότι ἡ ἀδιαλείπτως αὐξανόμενη καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν τρόμον ἐμποιοῦσα δριμύτης τοῦ ὑπὲρ πᾶν τὸ φυσικὸν ἐντόνου κρότου τοῦ ἀτμοῦ, δὲν ἦτο καὶ πολὺ ἐνθαρρυντικὴ.

Ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσαμεν ν' ἀνέλθωμεν.

Εἰς τὸ ἡμισυ τῆς ἀτραποῦ ἀφίχθέντες, ἤκούσαμεν αἰφνης βροντὴν ὡς ἐκ τῆς ἐκπυρσοκροτήσεως ἐκκτοντᾶδων ὁμοῦ πυροβολῶν, ἧτις ἐν διαστήματι 15 πρώτων λεπτῶν, καθ' ἃ διήρκεσεν ἡ ἀνάβασις, ἐπανελήθη τρεῖς εἰσέτι, καίτοι ἀσθενεστέρων πως.

Περὶ τὴν 9ην ὥραν π. μ. εὐρέθημεν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ χεῖλους τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος τῆς ἐκρήξεως τοῦ 1707, ἐν ᾧ παρατηρήσαμεν σήμερον πληθὺν νέων καὶ βαθέων ρηγμάτων· εἰς ἕκαστον βῆμα ἡμῶν ἐβουθίζομεθα μέχρι τοῦ γόνατος εἰς ἄμμον χαλαρῶς καλύπτουσαν τ' ἀνεωχθέντα ρήγματα. Αἱ θειονιαὶ τοῦ Βουλκάνου ἀνερχιθήσαν νῦν μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ κώνου ἡμῶν· καὶ ἐκ τοῦ ἀπέναντι ἡμῶν ὄροπεδίου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῖου χαίνει βαθεῖα ρωγμὴ, ἐξέρχεται ἀτμὸς ὕδατος μὲ τὴν ἀναπόφευκτον ὁσμὴν τοῦ καιομένου θεῖου.

Καθήμενοι ἐνώπιον τοῦ Βουλκάνου, ἴσως εἰς ἀπόστασιν 40 μέτρων ὑπεράνω τῆς ρωγμῆς, ἐρείδομεθα ἐπὶ βράχου τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος καὶ συνεζητοῦμεν περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐν ὄρα νυκτὸς τὴν νῆσον Ἀφρόεσσαν κυκλοσῶν ζωηρῶς λευκοκιτρίνων φλογῶν. Αἱ αὐταὶ φλόγες σήμερον διεκρίνοντο καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, εἰ καὶ οὐχὶ τόσοσιν φωτειναί. Ἐφαίνοντο σήμερον μᾶλλον ὑπέρυθροι· ἀκαριαίως κατακαιόμεναι, δὲν ἐγκατέλειπον καπνὸν καί, ὡς εἰκός, ἐδέσμευον καὶ σήμερον τὰ βλέμματα ἡμῶν. Αἱ φλόγες αὐταὶ ἦσαν ἐνίοτε ζωηρῶς ἐρυθραί, ὕψους δὲ πλέον τοῦ μέτρου, ἐξήρχοντο ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος τῆς θαλάσσης καὶ ἐχόρευον ἐπὶ αὐτοῦ διωκόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀέρος κατ' εὐθείαν γραμμὴν ποτὲ πρὸς τὰ δεξιὰ, ποτὲ πρὸς τ' ἀριστερά, καὶ διωλίσθαινον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης αἰεὶ σμικρυνόμεναι, ἀλλὰ πάντοτε τῆς θαλάσσης ἀπτόμεναι, ὅπως ἐπὶ τέλους ἐξαφανισθῶσι καὶ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς νέας φλόγας. Ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις θέαμα ἐκυστούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ δὲν εἶχον κατορθῶσι νὰ συλλέξῃ δαίγμα ἐκ τῶν ἀερίων τοῦ περὶ τὴν Ἀφρόεσσαν στροβίλου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερον, εἶχον ἐπαληθεύσει τὴν παρουσίαν τοῦ ὑδρογόνου. Ἀλλ' ἐξ ὑδρογόνου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προῆλθον αἱ φωταυγεῖς φλόγες αὐταὶ, τοῦλάχιστον οὐχὶ ἐκ καθαροῦ· περὶ τούτου οὐδεμίαν ἐπέτρεπεν ἀμφιβολίαν ἡ ἐκθαμβωτικὴ λάμψις τῶν φλογῶν κατὰ τὴν καῦσιν τοῦ ἀερίου. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ὑποθέτω εἶναι ὑδρογονάνθραξ καὶ δὴ ὄξυλῆιον ἢ αἰθυλένιον, τοῦτο δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρήχθῃ ἄλλως, εἰμὴ διὰ τῆς ἀληλεπιδράσεως τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος ἐν τῇ ἐπικρατούσῃ ὑψίστῃ θερμοκρασίᾳ. Ὅτε τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν διήλ-

θομεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου διὰ τῶν ἀναβραζόντων στροβίλων, ἐφ' ὧν νῦν ἴσταται ἡ νῆσος Ἀφρόεσσα, ἐνθυμούμαι καλῶς ὅτι ἤσθάνθημεν ὡς ρεῦμα τὴν πνοὴν τοῦ ἀναθρώσκοντος ἀερίου, χωρὶς ὅμως νὰ ὀσφρανθῶμεν οἷας δῆποτε ὀσμηῆς ἢ νὰ ἐνοχληθῶμεν πως εἰσπνέοντες τὸ ἀέριον τοῦτο.

Ἐφίλονεικοῦμεν λοιπὸν εἰσέτι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀερίου, ὅτε αἰφνης, ἀκριβῶς τὴν ὥραν 9.45, ὁ συριγμὸς τοῦ ἀτμοῦ ἐγένετο αἰ διαπερασιτικώτερος καὶ μετεβάλλετο ἐπὶ τέλους εἰς ὀξύτατον, ἀλλ' ἀπεριγράφτως κραταῖον σύριγμα. Δὲν παρῆλθον ἢ ὀλίγα δευτερολέπτα καὶ τὸ σύριγμα τοῦτο διεκόπη, ἀντικατασταθὲν ἐν τῷ ἅμα ὑπὸ βροντῆς ὑποχθονίου μετὰ μεγίστης ταχύτητος ἐντεινομένης εἰς βαθμὸν, ὃν οὐδέποτε δύναται νὰ φθάσῃ βροντῆ θυέλλης. Ἡ τοιαύτη βροντῆ ἦτο, ὡς ἐκ τῆς πείρας ἡμῶν ἐγνωρίζομεν, ἀλάθητον προειδοποιητήριον ἐπικειμένης βιαίας ἐκρήξεως ἀτμοῦ· τοιαύτην δ' οὐδέποτε μέχρι τοῦδε παρατηρήσαμεν ἐκ τοσοῦτῳ μικρᾶς ἀποστάσεως. Καὶ ὄντως ἐνῶ εἰς ἐμὲ ἡ διαδοχὴ τῆς αἰ ἐξογκουμένης βροντῆς ἐποίει τὴν ἐντύπωσιν μακροχρονίου παρατάσεως, ἡ πραγματικὴ διάρκεια αὐτῆς δὲν ἦτο μακροτέρα τοῦ ἐνὸς δευτερολέπτου, διότι δὲν εἶχον προφθάσει νὰ ἐγερθῶ ἐντελῶς ἐκ τῆς θέσεώς μου, ὅτε καὶ κατέπαυσεν ἡ βροντῆ. Ἐτερον θέαμα τότε μὲ καθήλου ἐφ' ἧς θέσεώς εὐρισκόμην. Αἰφνης ὀλόκληρον τὸ ὄροπέδιον τοῦ ὑφ' ἡμᾶς Βουλκάνου διηνεώχθη ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν περιστρέφοντο πελώριοι βράχοι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὑπεχώρουν εἰς ἄλλους τόσους ἀναδυομένους, ταλαντευομένους, κυλιομένους καὶ πίπτοντας, δὲν εἶχον δ'εἰσέτι ἀντιληφθῆ καλῶς βαθυτάτου μέλανος χάους, ἀνοιχθέντος τοιοῦτοτρόπως ἐκεῖ ἐνθα ὑπεχώρουν οἱ κλονιζόμενοι βράχοι, ὅτε ἐν ἀκαρεὶ καὶ ἄνευ τινὸς προειδοποιούντος φαινομένου, ἐκ τοῦ χάους, ἐξ ἐκάστης ρωγμῆς τῶν περὶξ βράχων, ἐξ ὀλοκλήρου τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Βουλκάνου ἐξηκοντίσθη μετ' ἀπεριγράφτου σφοδρότητος καὶ ἀκατασχέτως πρὸς τὰ ἄνω καὶ κατὰ διεύθυνσιν κατακόρυφον τείνων πυκνὸς μέλας καπνός, ὅστις πάραυτα καλύψας ἡμᾶς, μᾶς ἐβύθισεν εἰς πυκνότετον σκότος. Ὁ καπνὸς οὗτος, ἦτο δὲ τοιοῦτος μεστὸς κονιορτοῦ καὶ οὐχὶ ἀπλοῦς ὕδρατμός, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐπλήρου τὰ πάντα καὶ ἐνεσφηνούτο μεταξύ ἡμῶν, ὥστε καίτοι ἐν ἀποστάσει ἐνὸς ἢ δύο βημάτων ἀπ' ἀλλήλων ἰστάμενοι, δὲν ἐβλέπομεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ἀλλ' οὔτε ἡμᾶς αὐτούς. Τὸ αἰφνιδίως ἐπελθὸν σκότος, τὸ αἰσθημα τοῦ βεβαίου ἀποπνιγμοῦ κατὰ τὴν εἰσπνοὴν τοῦ διαπύρου καπνοῦ, ὁ τρόμον ἀπερίγραπτον ἐμποίων καὶ πάσης περιγραφῆς φοβερώτερος μυκηθμός, ὅστις πανταχοῦ καὶ πανταχόθεν ἐπλήρου τὴν ἀτμόσφαιραν, αἰ ὀξεῖαι φωναὶ τέλος τῶν συναδέλφων μου παροτρυνόντων εἰς φυγὴν, — ταῦτα πάντα διεδραματίσθησαν ἐν ἀκαρεὶ καὶ συνεκλόνησαν, ὡς ὁ κτύπος αἰφνιδίου τρόμου, τὸ σῶμά μου. Πᾶσαν κίνησιν ἡμῶν ἐπέσχε τὸ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ προκληθὲν σκότος καὶ ἡ τοῦ πρώτου τρόμου ἐντύπωσις· ὅτε ὅμως, μετὰ 30-40 δευτερολέπτων ἀγωνίαν, ὁ ζωηρῶς ἐκ νότου πνέων ἄνεμος διεσκόρπισε τὸν καπνόν, ἤρπασαμεν ὡς ἀπὸ κοινοῦ συνθήματος τὰ σημειωματάρια ἡμῶν καὶ τὰ θερμόμετρα καὶ στραφέντες ἐτράπημεν εἰς φυγὴν.

Τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐνῶ ὁμοῦ ἐκινήσαμεν φεύγοντες, ἀπόλεσα τὰ ἔγχη τῶν συναδελφῶν μου, τοῦ ἀστρονόμου Schmidt καὶ τοῦ καθηγητοῦ Μητσοπούλου, καὶ δὲν δύναμαι νὰ διηγηθῶ, εἰμὴ ὅ,τι εἰς ἐμὲ περαιτέρω συνέβη.

Ὁ καπνὸς εἶχε διασκορπισθῆ ἕκ τε τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Βουλκάνου καὶ ἕκ τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος καὶ ἀνέπνεον ἤδη ἐλευθέρως· ἀλλ' εἰς μικρὸν ὑπεράνω μου ὕψος, ὡσεὶ ἀπτόν διὰ τῆς χειρός, ἐκυμαίνετο εἰσέτι πυκνὸν καὶ ἀπειλητικὸν τὸ μέλαν νέφος αὐτοῦ, σκότος μέγα παράγον, εἰ καὶ οὐχὶ πλέον ὡς πρότερον ἐντελῶς ἀδιαφανές. Ὁ γενικὸς θόρυβος ὑφίστατο εἰσέτι, ἀλλὰ πολλῶ ἀσθενέστερος, καὶ ἐγὼ, μὴ προφθάσας νὰ φύγω ἀπὸ τῆς παρὰ τὸν βράχον θέσεώς μου καὶ ἀναθαρρήσας, ἔκυψα ἵνα ἀπὸ τοῦ χείλους τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος ρίψω ἕν ἔτι βλέμμα ἐπὶ τῆς ἐστίας τῆς πρὸ μικροῦ ἀναστατώσεως. Τότε ἀκριβῶς ἠκούσθη ἕν νέου ὁ πάλιν ἐντεινόμενος μυκηθμός, εἶδον δὲ ὅτι νέος καπνὸς ἐξήρχετο ἕκ τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ ὁποῖου ἡ πρώτη ρωγμὴ τῶρα εἶχε μεταβληθῆ εἰς πελώριον κωνικὸν κρατῆρα. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ χωρὶς νὰ δυνηθῶ ν' ἀντιληφθῶ καλῶς τὸ ὄρώμενον, εἶδον μέλανα σώματα ἀναπηδῶντα καὶ ἀνατινασσόμενα ἕκ τοῦ πρὸ ἐμοῦ κρατῆρος μὲ κεκτημένην ἤδη μεγίστην ταχύτητα, ἐν ἀπεριγράπτῳ πληθύνει κατ' εὐθυγράμμους γραμμὰς καθέτως πρὸς τὰ ἄνω ἐξακοντιζόμενα, ὧν τὸ σύνολον ἀπετελεῖ πυκνὴν ὡσεὶ συμπαγῆ στήλην ἐξ ἀνυψουμένων μελάνων σημείων συνισταμένην, ἧς ἡ διάμετρος θὰ ἦτο βεβαίως 30 μέτρων. Αἱ μυριάδες αὗται τῶν ἐκτοξευομένων μελάνων σημείων, ἅτινα ἐν τῇ ἀκατανόητῳ πληθύνει καὶ τῇ πυκνότητι τῆς παρατάξεως ἀπετέλουν ὡσεὶ ἕν συμπαγὲς σῶμα. Ἦσαν μύδροι, τὸ δὲ ὕψος εἰς ὃ ἐβάλλοντο ἦτο ἰλιγγιώδες. Κατ' ἀρχὰς οἱ λίθοι ἦσαν παμμέγιστοι καὶ εὐχερὲς ἦτο νὰ παρακολουθήσῃ τις τὴν διὰ τοῦ ἀέρος πορείαν αὐτῶν μέχρις οὗ ἐξηφανίζοντο ἐν τῷ πάντοτε εἰσέτι ἐπιπλέοντι μέλανι νέφει, κατόπιν ὁμως εἶποντο μικρότερα τεμάχια καὶ ἐπὶ τέλους ἐνόμιζέ τις ὅτι κατὰ συνεχόμενας κλωστὰς ἐξέρχονται τὰ ἔγκατα τοῦ Βουλκάνου. Τοσαύτη ἦτο ἡ ταχύτης τοῦ ἐξακοντισμοῦ, ὥστε ἐτύπτοντο ἐν τῷ ἀέρι οἱ προηγούμενοι ὑπὸ τῶν ἐπομένων λίθων καὶ ἠύξανον τὸν ἐπικρατοῦντα ἀπαίσιον θόρυβον. Ἄλλως, καίτοι ἀνακτήσας τὴν ψυχραμίαν μου, δὲν ἠδυνήθην ἐπὶ μακρότερον νὰ παρασχω εἰς τὰ φαινόμενα ταῦτα τὴν προσοχὴν μου, διότι νέος ἀπαίσιος κρότος ἠκούετο ὑψηλόθεν ἕκ τοῦ ἀέρος. Οἱ ἀναρριθέντες λίθοι, ἀφοῦ διέτρεξαν τοῦλάχιστον ὕψος 500 μέτρων, ἤρξαντο καταπίπτοντες, ἐπιστρέφοντες δὲ συνεκρούοντο ἠχηρῶς μετὰ τῶν ἀνερχομένων ἦτο εἶδος πλαταγισμοῦ, θὰ ἔλεγε τις χειροκροτήματα ἑναερίων γιγάντων, ὁ ὁποῖος αἶφνης ἐπλήρου τὴν ἀτμόσφαιραν, τοῦ λοιποῦ μυκηθμοῦ κατ' οὐδὲν ἐλαττωμένου. Ὅταν δὲ πρὸς στιγμὴν ἀνέβλεψα, εἶδον τοὺς λίθους κατὰ πυκνὰς σωρείας καταπίπτοντας καὶ ἐν ταύτῳ ἠκούσα καὶ ἠσθάνθην τὸν δοῦπον αὐτῶν πιπτόντων ἐπὶ τὸ ἔδαφος, πλησίον μου, ὀπισθὲν μου καὶ ἐνώπιόν μου, τοσοῦτω πυκνῶς, τοσοῦτω ἀπαίσιως ταχέως καὶ ὀρμητικῶς, ὥστε ἀνεπάλλετο τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἰστάμην. Ἦτο γάλαζα βράχων, μεθ' ὀρμῆς βλημάτων πυροβόλων ὄπλων

πίπτουσα. Τότε ἐστράφη ὅπως φύγω, ἀλλὰ δὲν εἶχον προχωρήσει οὔτε δύο βήματα, ὅτε εἰς πλείστα σημεῖα τοῦ σώματός μου ἐβλήθη ἀλγεινῶς ὑπὸ εὐτυχῶς μικρῶν συντριμμάτων τῶν λίθων ἐκείνων. Συσπειρωθεὶς ἐν τινὶ εἰσοχῇ βράχου ἐπικλινούσας τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος, ἤδυνήθη νὰ ἴδω λίθους ἀπάντων τῶν μεγεθῶν σπεύδοντας μετ' ἰλιγγιώδους ταχύτητος εἰς ὕψος 200—500 μέτρων, ἐν ταύτῳ ἀδιαλείπτως στρεφόμενους καὶ καθόσον ἀπεμακρύνοντο σμικρνομένους, εἶτα δὲ μετ' ἀποτροπαίου ταχύτητος καὶ αἰεὶ μεγεθυνομένους κατ' ἐμοῦ πίπτοντας. Πανταχοῦ ἔπιπτον οἱ λίθοι οὔτοι καὶ ὅπου συνεκρούοντο μετὰ τῶν βράχων ἢ τοῦ ἐδάφους παρήγαγον κρότον δίκην πυροβόλων ὄπλων. Εἶδον τοὺς λίθους εἴτε εἰς κόνιν συντριβομένους μετὰ τὴν πτώσιν, εἴτε δίκην ὀβιδίων, τοὺς ἐφ' ὧν ἔπιπτον βράχους συντριβόντας, μόνον δ' ὁ ἐμὸς βράχος, ἀκαταπαύστως τραυματιζόμενος, ἀντέσχεν· ἐννοεῖται ὅτι μικρὰ συντρίμματα καὶ ἄμμος τεφρὰ, ἢ ἠφαιστεία σποδός, εἶχον καλύψει καὶ ἐμέ, χωρὶς ὅμως μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ με πληγώσωσιν.

Ἄλλ' ὅμως ἡ πληθὺς τῶν λίθων ἐξηκολούθει αὐξανόμενη, ὁ κρότος καὶ ὁ ρόγχος τῶν συγκρούσεων ἐπετεινέτο εἰς βαθμὸν ἀπερίγραπτον, ἡ ὄρμη τοῦ φαινομένου εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὑπατον σημεῖον τῆς ἀκμῆς καὶ ὁ δοῦπος τῶν περὶ ἐμὲ πίπτόντων λίθων, οἵτινες ἤρξαντο σχηματίζοντας στρώμα ὀφθαλμοφανές, ἐπολλαπλασιάζετο ἀκαταπαύστως. Ὅπως μὴ βληθῶ ὑπὸ τῶν βεβαίως θανατηφόρων βλημάτων, ἐστρεφόμενη τῆδε κακεῖσε, πάντοτε πρὸς τὰ ἐπάνω βλέπων καὶ ἐκτοπιζόμενος χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψω τὸν βράχον, ἐν ταύτῳ δὲ προσπαθῶν ν' ἀποφύγω τοὺς αἰεὶ ὀγκωδестέρους ἀποβαίνοντας λίθους· ἠσθάνθη ἤδη τὴν δύναμιν τῆς ἀντιστάσεώς μου ὑποχωροῦσαν ἀπέναντι τοῦ ἀναποφεύκτου πεπρωμένου, ὅτε βληθεὶς ὑπὸ λίθου ὄπισθεν εἰς τὸν αὐχένα, τὸν ὁποῖον εἶχον καλύψει διὰ τοῦ ἀνωρθωμένου περιλαιμίου τοῦ ἐπανωφορίου μου, ἐρρίφθη κατὰ γῆς μακρὰν τῆς κρύπτης μου. Ἄλλ' ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἠσθάνθη καῦσος ἀφόρητον ἐπὶ τοῦ βληθέντος μέρους· ἠγέρθη ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ καὶ ἀπέσπασα, ὅτε τὸ αἶσθημα τοῦ καύσου ἐγένετο ἀφόρητον, τὸ εἰς πολλὰ σημεῖα καπνίζον ἐπανωφορίον μου καὶ ἐξήγαγον ἐκ τοῦ περιλαιμίου μικρὸν λίθον διάπυρον, πιθανῶς ἐκ τοῦ βαλόντος με μύδρου ἀποσπασθέντα, καὶ εἰς τὸ ὕρασμα ἐνσφηνωθέντα καὶ διὰ μέσου αὐτοῦ προξενήσαντά μοι τὸ ἐγκαυμα. Παρετήρησα τότε ὅτι δὲν ἐπαύετο μὲν ὁ μυκηθμός καὶ οἱ λίθοι, εἰ δυνατόν, ἐπιπτον ἐτι πυκνότεροι, ἀλλ' ὅτι περὶ ἐμὲ δὲν ἐπιπτον τοῦ λοιποῦ τοιοῦτοι. Ἡ ὄργῃ τῆς χαλάζης ἐμαίνετο νῦν ἀπώτερον, μᾶλλον πρὸς τὸ κέντρον τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος. Κατὰ τὴν ὑπερτάτην ταύτην στιγμήν ἀπεφάσισα νὰ ἐγκαταλείψω τὸ μεσημβρινὸν χεῖλος τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος, νὰ διασχίσω τρέχων αὐτὸν μέχρι τοῦ 100 βήματα ἀπέχοντος βορείου χείλους καὶ νὰ πλησιάσω οὕτω, ἐὰν δὲν ἐβαλόμην ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ ἄλλου λίθου, πρὸς τὸ πλοῖόν μας, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, ἦτο προσδεδεδεμένον ἐπὶ τῶν πρὸς βορρᾶν προπόδων τοῦ λόφου τῆς Νέας Καϋμένης. Ἄλλ' ὅτε, καλυφθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀχνίζοντος ἐπανωφορίου, ἐστράφη ὅπως διατρέξω τὸν παλαιὸν κρατῆρα, ἐσταμάτησε νέον σπαρακτικὸν θέαμα τὰ

βήματά μου καὶ πρὸς στιγμὴν ἰστάμην ὄρθιος ἐν μέσῳ τῶν πιπτόντων πεπυρακτωμένων λίθων.— Περὶ ἐμὲ ἐμαίνετο ἀληθῆς πυρκαϊά, ἄλλου εἶδους ὅμως ἢ ἐκείνης, ἣν ἐζήτουν ν' ἀποφύγω. Ἐξ ὄλων τῶν σημείων τοῦ κρατῆρος ἐξήρχοντο ἐρυθροκίτρινα φλόγες καὶ ἀνεδίδετο ἀραιὸς καὶ αἰθαλιζὼν καπνός, ἐνῶ συνάμα ἤκούετο ὁ ἐνταῦθα ὅλως ἀπροσδόκητος ὄξυς τριγμὸς καιομένων χόρτων καὶ κλαδίσκων. Ἦσαν οἱ θάμνοι καὶ τὰ λοιπὰ χόρτα τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος, ἅτινα ἀνεφλέχθησαν ὑπὸ τῶν διαπύρων μύδρων! Ἐκτὸς δὲ τούτου ἀνέθορον ἐκ πλείστων νέων ρωγμῶν τοῦ κρατῆρος τούτου καὶ πυκνὸς ἠφαιστειὸς ἀτμός. Νομίζω ὅτι ἐγέλων τότε, ἀναλογισθεὶς τὴν πλάνην μου, ὅτι δῆθεν καὶ ὁ παλαιὸς κρατῆρ ἦτο μάζετο πρὸς ἔκρηξιν, ἐνῶ τὸ τοσοῦτον τρόπον ἐμποιῆσάν μοι νέον θέαμα ἦτο ἀπλοῦς ἐμπρησμός. Τρέχων διέσχισα τὰς φλόγας ταύτας, καίτοι βληθεὶς πολλάκις εἰσέει ὑπὸ μικρῶν λίθων καὶ ἐπὶ τέλους καλυφθεὶς ὑπὸ πυκνῆς βροχῆς διαπύρου σποδοῦ. Ὅταν ἔφθασα εἰς τοὺς βράχους τοῦ βορείου χείλους τὰ ἐνδύματά μου ἔκαιον εἰς πολλὰ σημεῖα, ἐγὼ δὲ ἀποκεκμηκῶς ἐρρίφθην κάτωθεν προέροντος βράχου καὶ ἐκυλίσθην ἐν τῇ ἄμμῳ πρὸς ἀπόσβεσιν αὐτῶν. Σχεδὸν συγχρόνως ἔπαυσεν ἀποτόμως καὶ ἡ πτώσις τῶν λίθων καὶ ἠκούσθη ἐκ νέου ὁ ὄξυς ἐκεῖνος χαρακτηριστικὸς συριγμὸς τοῦ ἀτμοῦ, ὁ πρὶν τὴν ἔκρηξιν εἰσηγησάμενος.

Ἐκ τῆς νέας θέσεώς μου ἐναργῶς ἀντελαμβάνομην τῆς ἀπαισίου εἰκόνας τῆς γενικῆς καταστροφῆς, ἣν ἡ ἐξαφθεῖσα φύσις εἶχε προξενήσει ἐν διαστήματι οὐχὶ μακροτέρου τριῶν λεπτῶν τῆς ὥρας. Ἀπαισῖος ἦτο καὶ ἡ ὄψις τῆς Μικρᾶς Καυμένης. Ἡ μικρὰ αὕτη ἐξ ἐκρήξεως τοῦ ἔτους 1573 ἀναδύσασα νῆσος ἦτο πλήρης αὐτοφουῶς βλαστήσεως χόρτων καὶ θάμνων, ἅτινα ὑπὸ τῆς τῶν διαπύρων λίθων βροχῆς ἀπαξάπαντα ἀναφλεγέοντα, συνήνωσαν τὰς φλόγας αὐτῶν πρὸς μίαν οὐρανομήκη στήλην πυρός, τὴν ὅλην νῆσον καλύπτοντος. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο νήσων Μικρᾶς καὶ Νέας Καυμένης θάλασσα ἦτο καθ' ὅλοκληρίαν κεκλυμμένη ὑπὸ ἀφροῦ, ἐνῶ καθ' ὅλον τὸ μήκος αὐτῆς ἡ παραλία ἀνέδειδε λευκοὺς ὑδρατμούς· ὡς δέ τις θλιθερὸς ἐπίλογος ἐφέρετο ἀπὸ τῆς μιᾶς νήσου εἰς τὴν ἑτέραν ἢ ἠχώ τοῦ συριζόντος μυκηθμοῦ τοῦ Βουλκάνου.— Ἐκεῖ ἔνθα πρὶν γαληνιαία ἔκειτο ἡ ἀτμομημιολία « Ἀφρόεσσα », ἐξετυλίσσετο νῦν ἀγωνιώδης κίνησις. Ἡ ἔκρηξις διήρκεσεν ἀπὸ τῆς ὥρας 9 48' μέχρι τῆς ὥρας 9. 51' π. μ., κατὰ δὲ τὸ διάστημα τούτο οἱ πίπτοντες λίθοι καὶ ἡ ἠραιστέια ἄμμος ἀπετέλεσαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς « Ἀφροέσεως » στρώμα ὕψους τριῶν ἑκατοστωμέτρων. Ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτην πτώσιν τῶν λίθων τὸ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐργαζόμενον πλήρωμα κατέφυγεν εἰς τὸ κύτος τοῦ πλοίου, οὐχ' ἦττον ἐπληγώθησαν 6 ναῦται ἑλαφρῶς καὶ εἰς θανατηφόρως κατὰ τὴν κεφαλήν. Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς ἔπιπτον χαλαζήδων λίθοι μεγέθους πορτοκαλλίου καὶ μείζονες ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, προξενούντες ἐν αὐτῇ συριγμὸν ὡς ἐὰν ἐνεβαπτιζέτο πεπυρακτωμένος σίδηρος εἰς τὸ ὕδωρ. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος δὲν ὑπῆρχε σανὶς ἢ ὅποια νὰ μὴν εἶχεν ἐν μέρει κατὰ τὸ πλάτος βράχου, βάρους 67 ὀκάδων, μήκους 72 ἑκατοστωμέτρων καὶ πλάτους

35, πεσόν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, διεΐδυσε δι' αὐτοῦ, τρυπήσαν καὶ κατακαῦσαν κατὰ τὴν διάβασιν τὰς 7 ἑκατοστομ. πάχους σανίδας, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ ἀμέσως παρὰ τὴν πυριτιδαποθήκην γειτνιάζον διαμέρισμα μέχρι τῆς κλίνης τοῦ Α'. μηχανικοῦ, ἧς τὰ στρώματα ἀμέσως αναφλεχθέντα, ἐροίφθησαν ὑπὸ τοῦ πληρώματος καπνίζοντα εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐβράδυνα πολὺ κατελθὼν ἐκ τοῦ κρατῆρος, μᾶλλον ὠλίσθησα μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἀφίχθεις δ' ἐνταῦθα εὗρον συνηγμένους τοὺς συναδελφούς μου ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἡ ἀμηχανία ἡμῶν ἦτο μεγίστη, διότι ἀφ' ἑνὸς ἡ θάλασσα καθ' ὅλον τὸ μήκος τῆς παραλίας ἔβραζε κυριολεκτικῶς, θερμανθεῖσα ὑπὸ τῆς πληθύος τῶν εἰς αὐτὴν πεσόντων λίθων καὶ μύδρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀτμομημιολία εἶχεν ἐξαφανισθῆ ἔγκαταλείψασα ἐν ἧ θέσει ἦτο πρότερον δεδεμένη τὰ κεκαυμένα στρώματα τοῦ μηχανικοῦ, τὰ ὅποια εἰσέτι ἀχνίζοντα ἐπέπλεον τῆς θαλάσσης, ἐνῶ τὸ πλοῖον, ἀναπεπταμένα ἔχον ἅπαντα τὰ ἰστία, παρέκαμπε τὴν βόρειον γωνίαν τῆς Μικρᾶς Καϋμένης. Εἶχον κόψει τὰ σχοινία καὶ τὰς ἀλύσεις διὰ πελέκων καὶ ἀνοιχτῆ εἰς τὸ πέλαγος μετ' ἀξιοθαυμάστου ὄντως ταχύτητος, ὅπως προλάβωσι τὰς συνεπείας νέας τυχὸν ἐπικειμένης καταστροφῆς. Τόσον δὲ ταχέως ἐπραγματοποιήθη ἡ τοῦ ἀπόπλου προπαρασκευή, ὥστε, ὅτε πάλιν συνηντήθημεν, οὐκ ὀλίγας ἕκαστος φέρων ἀμυχᾶς, μῶλωπας καὶ ἐγκαύματα, οὐδὲ κἂν ἐσκέφθημεν νὰ συγχαρῶμεν ἀλλήλους διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, διότι τὸ πλοῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου ἠδυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν ἡμᾶς ἐν ἀσφαλείᾳ, πλησιέσιον ἀπεμακρύνετο ἀφ' ἡμῶν, ἡ δὲ πρώτη ἐντύπωσις ἡμῶν ἦτο ὅτι ἐγκαταλείφθημεν, δίχην νέων Ροβινσώνων, ἐπὶ τῆς μυκωμένης νήσου. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πλοίου εἶχον παρατηρήσει ἡμᾶς καὶ μετ' ὀλίγον ἡ μικρά, κέλυφος καλουμένη, λέμβος τοῦ πλοίου ἀνεφάνη ὀπισθεν τῆς Μικρᾶς Καϋμένης καὶ παρέλαθεν ἡμᾶς. Ἐπὶ δὲ τοῦ πλοίου εὗρομεν καθ' ὅλον τὸ κατάστρωμα αἵματα, καϊόμενα ξύλα καὶ ἄχυρα, ἐσχισμένα σχοινία καὶ τοὺς πληγωμένους περὶ τὸν ἐκτάδην κείμενον βαρέως τετραυματισμένον κελουστήν. Ἦτο ὡς ἐὰν τὸ πλοῖον εἶχεν ἐπιστρέψει ἐκ ναυμαχίας.

Ἐπι θλιβερωτέραν τύχην ὁμως ὑπέστη τὸ μικρὸν ἰστιοφόρον, ὅπερ εἶχομεν ἀφήσει ἠραγμένον πλησίον τῆς ἀτμομημιολίας χάριν τῆς φορτώσεως τῆς Θεραϊκῆς γῆς. Εἶχε καταποντισθῆ μετὰ τὸν ὑπὸ τῶν πιπτόντων μύδρων ἐμπρησμὸν αὐτοῦ καὶ μόνον αἱ κορυφαὶ τῶν ἰστῶν ἐξεῖχον ἐκ τῆς θαλάσσης. Ἡμεῖς δὲ ἠγκυροβολήσαμεν ἐπὶ τοῦ λεγομένου Μπάγκου σημείου μεταξύ Μικρᾶς Καϋμένης καὶ Θήρας, 1000 περίπου μέτρα ἀπέχοντος ἀπὸ τοῦ Βουλκάνου, ὅπερ ἐν τῇ Α'. εἰκόνι διακρίνεται ἐκ τῶν ἐκεῖ ἠγκυροβολημένων πλοίων.

Περὶ ὥραν 11 π. μ. τὸ ἠφαίστειον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ ἡρεμίαν, παρατάσσον τὰς ἀτμῶδεις στήλας αὐτοῦ, αἵτινες νῦν ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου κρότου ἀνυψοῦντο.

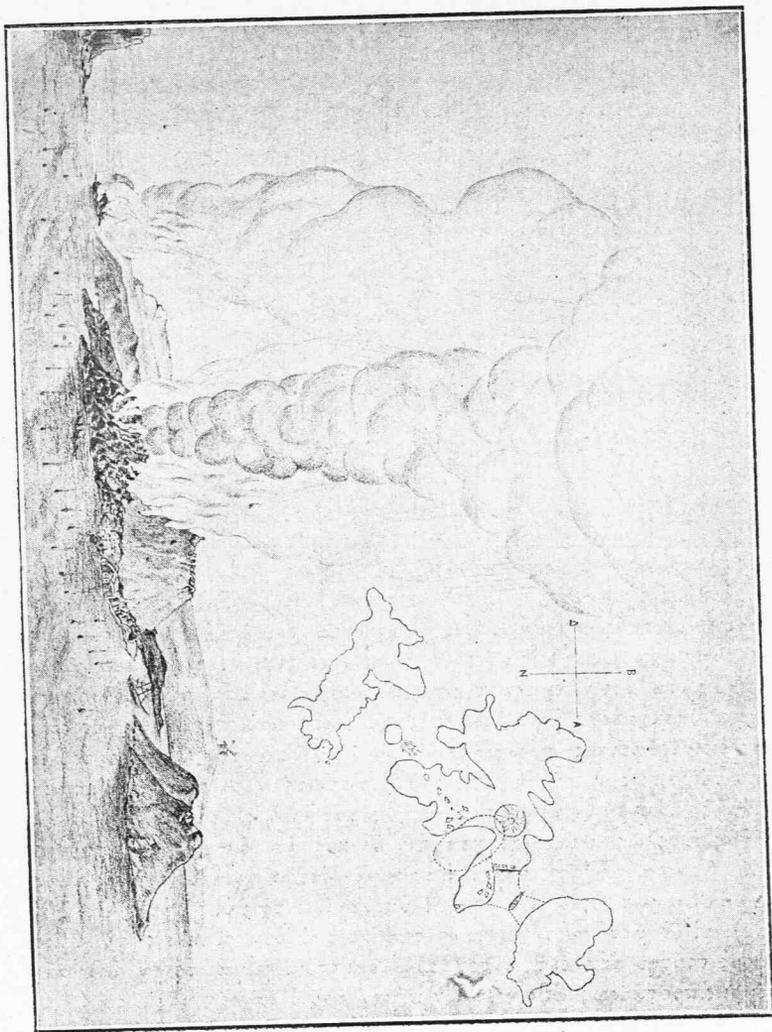
Ὁ ἀστρονόμος Schmidt εἶχεν ἐγκαταλείψει ἐν τῇ βίᾳ τῆς φυγῆς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος τὸ βαρόμετρον καὶ τὸ σημειω-

ματάριον αὐτοῦ. Ἐπρόκειτο τότε νὰ ἐπιστρέψῃ ἡ μικρὰ λέμβος εἰς τὸ πεδῖον τῆς καταστροφῆς, ὅπως παραλάβῃ τὰ κεκομμένα σχοινία καὶ τὰς ἀλύσεις. Ἀλλὰ τοῦτο εἶχε δυσκολίας, διότι ἡ λέμβος ἦτο πολὺ μικρῶν διαστάσεων, ἡ δὲ μεγίστη τῶν λέμβων τῆς «Ἀφροέσσης» εἶχε πολλαχῶς διατρυπηθῆ ὑπὸ μύδρων καὶ αἱ δύο λοιπαὶ πολύκωποι λέμβοι ἀπουσίαζον εἰς Θήραν. Οὐχ ἦττον ὁ γενναῖος, δόκιμος τότε ὢν καὶ κατὰ Μάρτιον τοῦ ἔτους 1894 ὡς ἀντιπλοίαρχος ἀποθανὼν Ἡλίας Κανελλόπουλος προσεφέρθη νὰ μεταβῆ ἐπὶ τόπου μετὰ δύο ναυτῶν, ὑποσχόμενος ν' ἀναβῆ πάλιν ἐπὶ τοῦ κρατῆρος καὶ παραλάβῃ τὰ λησμονηθέντα ἐργαλεῖα· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρσεως τῶν ἀλύσεων, θὰ κατέφθανον ἐν τῷ μεταξύ καὶ αἱ ἐκ Θήρας λέμβοι. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Μετ' ὀλίγον εἶδομεν διὰ τῶν τηλεσκοπεῖων ἀναρριχώμενον τὸν Κανελλόπουλον ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος, οὐκ ὀλίγον δ' ἔπαλλεν ἡ καρδία ἡμῶν ὅτε δις κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπὶ τοῦ κρατῆρος διαμονῆς του ἠκούσθησαν μυκηθμοὶ τοῦ ἀτμοῦ, χωρὶς ὅμως ν' ἀπολήξωσι καὶ πάλιν εἰς ἐκρήξιν. Μετὰ παρέλευσιν 2 ὥρων ἐπέστρεψε τὸ κέλυφος μετὰ τῶν σχοινίων καὶ μέρους τῶν ἐργαλείων τοῦ κρατῆρος καὶ τοῦ χημείου, συγχρόνως ὅμως ἐκόμιζεν ἡμῖν καὶ ἓν πτώμα. Πρὸ τῆς θύρας τοῦ ἐπὶ τῆς προκυμῆσεως χημείου, ἐνώπιον τοῦ ὁποῦ ἦτο προσδεδεμένον τὸ μέλλον ν' ἀποκομίσῃ τὴν θηραϊκὴν γῆν, ἀλλὰ νῦν καταποντισθὲν πλοίαριον, ἔκειτο τὸ οἰκτρῶς κεκαυμένον καὶ παρκαμμορφωμένον πτώμα τοῦ πλοίαρχου τοῦ πλοιαρίου τούτου. Τὸ μέτωπον αὐτοῦ εἶχε χωρισθῆ εἰς δύο ὑπὸ πληγῆς 13 ἑκατοστῶν μήκους καὶ 6 ἐκ. βάρους, δι' ἧς βεβαίως θὰ ἐπῆλθεν ἀκαριαίως ὁ θάνατος. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἶχον ἀναφλέξει μικροὶ μύδροι τὰ ἐνδύματα τοῦ δυστυχοῦς, διότι ἀπὸ τοῦ στήθους μέχρι τῶν ποδῶν τὸ τυμπανιαίως ἐξοιδημένον πτώμα εἶχε κυριολεκτικῶς ἐψῆθῆ.

Ταῦτα εἰσὶν ἐν συντομίᾳ τ' ἀποτελέσματα τῆς μόλις 3 λεπτὰ ὥρας διαρκεσάσης ἐκρήξεως τῆς 20 Φεβρουαρίου. Καθὰ δὲ οἱ ἐκ Θήρας ἐπιστρέφοντες ἀξιωματικοὶ τῆς «Ἀφροέσσης» ἐδιηγούντο, ἐφαίνετο ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς Θήρας ἡ μὲν κατωτάτη ρίζα τῆς ἀνατιναχθείσης στήλης καπνοῦ ζωηρῶς πυριφλεγῆς καὶ ἐρυθρᾶ, αὐτὴ δὲ ἡ στήλη κατ' ἀρχὰς ἐντελῶς μέλαινα, κατόπιν δὲ καὶ ἐφ' ὅσον ἀνυψοῦτο τεφρὰ καὶ τέλος λευκοτάτη γιγνομένη. Καὶ ἡ μὲν στήλη ἀνεβιβάσθη εἰς ὕψος πλέον τῶν 1000 μέτρων (ὁ Schmidt ὑπολογίζει τὸ ὕψος αὐτῆς εἰς 3000 μέτρα), οἱ δὲ μετ' αὐτῆς ἐξακοντισθέντες λίθοι οὔτε εἰς τὸ ἡμισυ τοῦ ὕψους τούτου ἐξηκοντίζοντο, ἀλλ' ἐπιπτον, μέγα τόξον διαγράφοντες, μέχρι ἀποστάσεως 600 μέτρων πέραν τοῦ Βουλκάνου εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς Νέας Καυμένης θάλασσαν, ἔνθα ἀνεκύκων τὴν θάλασσαν πίπτοντες, οἱ δ' ἐντεῦθεν πίδακες ἦσαν ὄρατοὶ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Θήρας. (ἴδε Β'. εἰκόνα ἐν σ. 206). Οἱ μεγαλείτεροι τῶν ἐξακοντισθέντων μύδρων διέεγραφον κατὰ τὴν πτώσιν αὐτῶν τροχιὰν ἐκ τῆς τεφρᾶς ἄμμου, ἣν κατέλιπον, μεγίστη δ' ἦτο ἡ ποσότης τῆς ἄμμου ταύτης, ἥτις μετὰ τοῦ μέλανος νέφους ἀνυψωθείσα κατέπιπτεν ἐπὶ μακρὸν ἐξ αὐτοῦ. Καὶ μακρόθεν ἦτο ὄρατὴ ἡ τοιαύτη τῆς ἄμμου πτώσις, ὁμοιάζουσα πρὸς πίπτουσαν βροχὴν, ὃ δὲ πνέων

τότε ἑλαφρὸς νότιος ἄνεμος ἔφερε τὸ νέφος μετὰ τῆς ἄμμου μέχρι τῆς ἐπὶ τῆς βορείου ἄκρας τῆς Θήρας πόλεως Ἐπανωμεριάς, ἧς αἱ στέγαι ἐκκλύφθησαν ὑπ' αὐτῆς μίαν ὥραν περίπου μετὰ τὴν ἔκρηξιν· καὶ μέ-

Εἰς τὴν ἀπεικονίζονται τὸ ὄλον πανόραμα τῆς ἐκρήξεως τῆς 22ας Φεβρουαρίου 1896

χρις αὐτῆς ἔτι τῆς νήσου Ἴου μετηνέχθη, ἔνθα περὶ ὥραν 3 μ.μ. ἐπιπτε βροχὴ ἠφαιστείου σποδοῦ.

Εἰς αὐτὸν τὸν ἑλαφρὸν νότιον ἄνεμον ὠφείλομεν ἀναμριλέκτως τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, διότι ὅσον ἀσθενὴς καὶ ἂν ἦτον ἡ πνοὴ αὐτοῦ ὄθει· οὐχ ἦττον πρὸς βορρᾶν τὸ τε νέφος καὶ τοὺς ἀνερχομένους καὶ εἶτα κατερ-

χομένους λίθους. Ἡμεῖς δ' ἀκριβῶς ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ ὑπ' αὐτῶν δια-
γραφομένου τόξου εὐρεθέντες, οὕτως ἐσώθημεν, ἐνῶ ἂν ἡ θέσις ἡμῶν ἐπὶ
τοῦ κρατῆρος ἦτο ὀλίγον βορειοτέρα, θὰ κατεσυντριβόμεθα ἀναντιρρήτως.

Ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς ἀξιομνημονεύτου ἡμέρας ἐκεῖνης, καθ' ἣν συνέβη
καὶ ἄλλη τις μικρὰ ἐκρήξις, μέχρι τῆς 25 Φεβρουαρίου, ἡμέρας τῆς ἐκ
Θήρας ἀναχωρήσεώς μου, συνέβαινον σχεδὸν κανονικῶς κατὰ πᾶσαν 2-4ην
ὥραν τοιαῦται ἐκρήξεις, ὧν ἡ τῆς 22ας Φεβρουαρίου, ὥραν 3. 45' μ.μ.
(Ἴδε εἰκόνα Β' ἐν σελ. 206) ἦτο ἡ σφοδροτάτη, σφοδροτέρα καὶ αὐτῆς
τῆς περιγραφείσης.

Ἡ ἐκρήξις αὕτη, ἦν ἐκ τοῦ μεσημβρινῶς τῆς πόλεως Θήρας κει-
μένου ὄρμου Ἀθηναίου ἰχνογράφου, διήρκεσε περὶ τὸ τέταρτον τῆς ὥρας.

*
* *

Ἐνταῦθα ἀποχαιρετῶ ὑμᾶς, φίλτατε κ. Ἀρσένη. Ἐμείνεν εἰσέτι τὸ
ἐκ συμπερασμάτων καὶ ἐπιστημονικῶν παρατηρήσεων συνιστάμενον μέ-
ρος τῆς περιγραφῆς τῶν τριῶν μου εἰς Σαντορίνην μεταβάσεων, κατὰ
τὴν τελευταίαν τῶν ὁποίων (15—26 Αὐγούστου 1866) ἀνεκάλυψα ἐπὶ
τῆς νήσου Θηρασίας καὶ ὑπὸ δύο πελώρια στρώματα Θηραϊκῆς γῆς ἴχνη
οἰκιῶν καὶ κατοικιδίων σκευῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς νήσου ἐκεῖνης.
Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην, ἥτις ἀποτελεῖ σπουδαίαν συμβολὴν εἰς τὰς ἀν-
θρωπολογικὰς ἐρεῦνας, περιέγραψα τότε ἐν διατριβῇ πρὸς τὴν Γαλλικὴν
Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν, ἐξ ἧς παρέλαβεν αὐτὴν ὁ καθηγητὴς Char-
les Fouqué τοῦ Collège de France, καὶ ἀνεκοίνωσα τῷ 1890 εἰς
τὸ ἀνθρωπολογικὸν Συνέδριον τῆς Βιέννης. Θὰ εὐρεθῆ ἄρα γε φιλόξενός
τις συγγραφεὺς νὰ καταχωρίσῃ καὶ τὴν συνέχειαν ταύτην; Ἡ μᾶλλον,
ἂν τοιοῦτο θαῦμα γίνῃ, θὰ εὐρεθῆ τις ἔμπλεως ὑπομονῆς ἀναγνώστης;

Ἐν Ἀθήναις τῇ 30ῇ Ὀκτωβρίου 1898

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ ΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΥ

Σελ.	177	στίχ.	9	κάτωθεν	γράφει :	τοῦ ὑπὸ τῶν τριῶν νήσων
»	»	»	5	»	»	νησῶδρια
»	»	»	4	»	»	ἡ δευτέρα
»	179	»	4	ἄνωθεν	»	ἐρριμμένους
»	»	»	5	»	»	τῆς ἐξάρσεως τοῦ 1708
»	181	»	12	»	»	ἐξετείνετο ἀντὶ διήκει
»	»	»	24	»	»	νησῶδριον
»	»	»	5	»	»	νησῶδριον
»	182	»	5	»	»	ἐν εἴδει συνεστραμμένου ἡμικυκλίου
»	183	»	4	κάτωθεν	»	ἐλαϊῖτου τεταγμένας.
»	185	»	7	»	»	ὕδροθειον ἀντὶ θειῶδες
»	187	»	2	»	»	ἡμῶν
»	188	»	13	»	»	10.12 μέχρι τῆς 11 π. μ. ὥρας
»	191	»	1	»	»	πλείστας νέας ρωγμὰς
»	192	»	7	ἄνωθεν	»	ὀφειλομένη.
»	»	»	16	»	»	